ÜNİVERSİTE SORUNUNA GENEL BİR BAKIŞ

VE

BAZI ÖNERİLER

Prof. Dr. Ali Demirsoy, Hacettepe Üniversitesi

***Yeterince ileriyi göremeyen insanların, önlerinde hep dertleri vardır* (Konfüçyüs).**

Rektörlerin bir sonraki seçimde kendine ya da kendi yerine hazırladığı rektör adayına oy verecek öğretim üyelerini ataması ya da onlara öncelik vermesi, hatta o eğilimdeki kişileri atamak için aratması, rektör atamalarında siyasi görüşün ön plana alınması, üniversitelerin güvenirliğini ve tarafsızlığını büyük ölçüde zedelemiştir.

Üniversite nedir?

Yükseköğretimin işlevi konusunda UNESCO'nun, 1996 yılındaki açıklaması şöyledir: *Sosyal gelişmede, ekonomik büyümede, rekabet edebilir mal ve hizmetlerin üretiminin desteklemesinde, kültürel kimliğin şekillenmesinde ve korunmasında, sosyal bağın sürdürülmesinde, yoksulluğa karşı mücadelede ve barış kültürünün desteklenmesinde görev yapan kurumlardır.*

"TÜRKİYE ÜNİVERSİTELERİNİN YAPILANMA ÇABASI

Tanzimat'tan cumhuriyete kadar 6 kez üniversite açılmış ve kapanmıştır.

Yükseköğretimde, modernleşme dönemimiz 1773'den başlatılır. Yükseköğretim alanında 1773'den beri çok sayıda değişiklik ve reform

Prof. Dr. Ali Demirsoy

yapılmıştır. Ancak Türkiye'nin üniversite sorunu süregelmektedir. Sık sık değişiklik ihtiyacının gündeme gelmesi, yapılanların köklü çözüm olmadığını ortaya koymaktadır.

1773 yılından sonraki üniversite tarihimiz şu dönemler halinde ele alınabilir:

Tanzimat Öncesi→ (1773-1839)

Tanzimat→ (1839-1876)

Meşrutiyet→ (1876-1922)

Cumhuriyet→ (1923- →)

Bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesinin (İTÜ) temeli olan Mühendishane-i Bahr-ı Hümayun (kısaca **Mühendishane**) 1773'de kurulmuştur. Mühendishane modern yükseköğretim döneminin başlangıcı sayılır. 1795'de Mühendishane-i Berr-i Hümayun kurulmuştur. Mühendishane, daha sonra çeşitli değişiklikler ve adlarla varlığını sürdürmüş ve sonuçta bugün İTÜ haline gelmiştir.

19. yy da açılan Darülfünun dışındaki başlıca yükseköğretim kurumları: 1827, Askeri **Tıphane**; 1859, **Mekteb-i Mülkiye**; 1867, **Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye**; 1880, **Hukuk Mektebi**; 1882, **Sanayi-i Nefise Mektebi**'dir.

Cumhuriyet dönemi çabaları

Cumhuriyetten bu güne kadar 5 defa (1933, 1946, 1960, 1971, 1981) üniversitede önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu kadar köklü düzenleme bir şeylerin doğru yapılmadığını ve üniversite kavramının tam anlaşılmadığını gösterir. Bu kadar sık düzenleme, başarısız siyasi idarelerin suçu başka bir kuruma yıkma niyetinden de kaynaklanabilir.

Prof. Dr. Ali Demirsoy

1933 Üniversite Reformu sırasında Türkiye'ye gelen ve 18 yıl Türk Üniversitelerinde hocalık yapmış olan, dünyaca ünlü medeni hukuk profesörü, Prof. Dr. **Philip Schwartz**, Türkiye'de Üniversite Reformlarının neden başarısız geçtiği konusunda şöyle söylemektedir: "*18 yıl Türkiye'nin her tabakasıyla yaptığım sıkı temaslardan edindiğim izlenimler neticesinde, üniversite reformunun başarısızlığında Türk Tarihiyle izah edilebilen iki mühim faktörün en büyük rolü oynadığına inanıyorum: Biri Türk aydınlarının birçoğunda derin kökleri olan* ***kifayetsizlik (yetersizlik)*** *hissidir. İkincisi de, gerek aydınların gerekse halkın birçok unsurlarında Türk milletinin geleceğini idare edenlere karşı var olan* ***itimatsızlıktır.***"

Schawartz'ın bu belirlemesi isabetli olmalıdır ki Türk Devleti her defasında kendine özgü bir model geliştirme çabası yerine, yabancı uzmanların önerileri dikkate alınmış ya da –biz onlara yabancı hayranı diyoruz- yabancı ülkelerin modelleri taklit edilmiştir. 1933 Üniversite Reformunda da öyle yapıldı"" (Prof. Dr. Durmuş Günay http://www.durmusgunay.com/yayimlar.asp?emir=oku&did=17).

Üniversite adı (daha önce Darülfünundu) başta olmak üzere, bütün diğer terimleriyle birlikte (rektör, dekan, senatör, prof, doç, dr, kürsü gibi), batı üniversitesi modeli aynen aktarıldı. Hatta bugün bir kilise giyim tarzı olan biniş (cübbe) ve o garip köşeli şapka bile aynen taklit edilmiştir. Aslında bu binişler Hıristiyan bir ülkenin üniversitelerinde çok garip kaçmıyor; ancak doğrusunu isterseniz yaklaşık 40 yıldır zorunlu nedenlerle giydiğim bu cübbe (biniş) içinde kendimi hep bir devşirme palyaço olarak gördüm. Aslında bu taklidin yapılmasında, batının fen bilimlerindeki göz alıcı atılımlarının akımına kapılan pozitivistlerin (yani dünyanın fenden ibaret olduğuna inanların) etkisi büyüktür. Hâlbuki Türkiye sosyolojik, kültürel, jeopolitik ve topografik yapısı ile farklı bir

Prof. Dr. Ali Demirsoy

ülkeydi ve bu nedenle üniversite düzenlemesini kendi gerçeklerimize göre yapmalıydı; yapmalıyız.

O yıllarda ne yazık ki bugün bile geçerli olduğunu söyleyebileceğimiz bir tespit daha yapılmıştır. Bunun da bilinmesi gerekir:

1932 yılında Atatürk, Cenevre Üniversitesinde profesör olan İsviçreli pedagog ve siyasetçi **Prof. Dr. Albert Malche** (1876-1956) çağırıyor ve üniversitelerin durumu ile ilgili bir rapor yazmasını istiyor. İstanbul Üniversitesi reformuna neden olan raporunda bakın ne yazıyor: "*Üniversitede bu böbürlenme, birbirini çekememe, kazık atma, adam kayırma varken düzelmeleri zor*" diye yazıyor. Ayrıca şunları da ekliyor:

1- Her şeyden önce Türkçe bilimsel yayınlar eksiktir.

2- Darülfünun'un fakülteleri arasında bilimsel çalışma ortaklığını sağlayacak bağlantı yoktur.

3- Ders metodu, hiçbir şey vaat etmeyecek şekilde eskimiştir.

4- Türk öğrencilerin yabancı dil bilgisi yetersizdir. Galatasaray Lisesi'nden, Alman ve İngiliz okullarından mezun olanlar azınlıkla bulunmaktadır.

5- Öğrenci öğretici arasındaki ilişki dershane içinde bitmekte, dışarıda öğrenciler yol göstericisiz ve kendi başına kalmaktadır.

6- Basit bir tercümenin bir tez olarak kabul edilmesi, kişisel araştırma ve telif eserlerinin değerini hiçe indirmiştir.

7- Öğretim üyelerinin çoğunluğu, dışarıdaki iş ve ilişkilerinin çokluğu yüzünden Darülfünun'daki görevlerini ikinci derecede sayacak kadar kurum ile bağlarını azaltmışlardır.

8- Darülfünun öğretimi, memleketin hayatı ve çalışmaları ile bağlantıyı kaybetmiş, teorik bir içine kapanma halinde kalmıştır.

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Benzer görüşleri Türkiye'ye çok şey vermiş olan **Hirsh** de paylaşmıştır.

Hocaların hocası **Prof.Dr. Ernst Eduard Hirsch** (d. 20 Ocak 1902 - ö. 29 Mart 1985), 1930-1955 yılları arasında Türkiye'de (İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde) hoca olarak çalıştı; Türkiye'nin yetiştirdiği hukukçuların çok büyük bir çoğunluğu onun "rahlei tedris"inden geçti. Hizmeti o kadarla da kalmadı.

Türkiye yaklaşık yarım yüzyıldır yeni bir ticaret yasası çıkarmaya çalışıyor; bunu ancak uzun süre çalışarak ve bir partinin bir talimat üzerine toptan oy kullanması ile ancak 14 Ocak 2011'de başarabildi. 1535 maddelik yasanın hazırlanması 7 yıl sürdü. O güne kadar uygulanan yasa, yani bir önceki ***Türk Ticaret Yasası Hirsch'in eseriydi***. Düşünün; Hirsh'in hiçbir ücret almadan tek başına hazırladığı, 1957'de yürürlüğe giren yasa, hemen hiç değişikliğe uğramadan 50 yıldır Türk ticaret yaşamını düzenledi.

Hirsch'in saygı duyduğumuz bir mirası daha var: Onun hazırladığı ve 1951'de yürürlüğe giren "***fikir ve sanat eserleri yasası***" hâlâ yürürlükte!

Yine CHP'nin Altı (6) okunun Anayasa'ya girişini de sağlamıştır."*Pratik Hukukta Metod*" isimli eseri, hâlâ, yeni baskıları yapılan ve aranan bir hukuk kaynağıdır.

1933 yılında Atatürk Prof. Dr. Hirsch'i çağırıyor ve üniversitelerin durumu ile ilgili bir rapor yazmasını istiyor. Raporuna "*üniversitede bu böbürlenme, birbirini çekememe, kazık atma, adam kayırma varken düzelmeleri zor*" diye yazıyor.

1950'lerin ortasında Almanya'ya dönen, Hür Berlin Üniversitesi'nin iki dönem rektörlüğünü yapan Hirsch, gözlerini yumduğu 29 Mart 1985 tarihine kadar Türkiye'yle ilgisini hiç kesmedi. 12 Eylül müdahalesinden sonra çıkarılan Yükseköğretim Kurumu Yasası'nı (YÖK) istetip uzun

Prof. Dr. Ali Demirsoy

uzun inceledi. Atatürk'ün talimatı ve öncülüğüyle gerçekleştirdikleri üniversite reformunun o yasayla ortadan kaldırıldığını görünce ve sonuçlarını –büyük bir endişe ve üzüntü ile tahmin edince- Milli Güvenlik Konseyi'ne şu haberi gönderir: "*Söyleyin onlara; her General Atatürk değildir*". Anlayana…

Özel not: Atatürk'ün ölüm haberi geldiğinde Hirsch Hukuk Fakültesinde derse girmek üzereymiş. Ne yapacağını şaşırır; çünkü öğrenciler ağlıyorlarmış, panik içerisindeymişler; Hirsch ise derse girsem mi girmesem mi diye ikilem içerisindeymiş. Sonunda dekana (İsmail Hakkı Baltacı olmalı) telefon etmeye karar veriyor ve ona "*sayın dekanım derse gireyim mi girmeyeyim mi?"*diye soruyor. Dekan da panik içerisinde olmalı ki, Hirsch'e "*Almanya'da ne yapıyorsanız onu yapın*" diyor. Bunun üzerine Hirsch: "*İyi de sayın dekanım Almanya'da hiçbir zaman böyle büyük bir adam ölmedi ki*" der. Belli ki büyük adamı anlayabilmek için kişinin de büyük olması gerekiyor. Günümüzdeki cücelerin Atatürk'ü anlayamamasının nedeni de bundan kaynaklanıyor.

KRONİK SORUN: ÜNİVERSİTE SORUNU

"*Türkiye'nin akut (yerine göre kronik) bir üniversite sorunu vardır*" yargısı yaygın olarak kabul edilmektedir. Açmazı da diğer kurumlarınkinden farklıdır: Çünkü sorunlu olan kurum, aynı zamanda sorununu kendi başına çözmesi gereken kurumdur. Üniversite, en üst bilgi kurumudur. Hem toplumun bütün kurumlarının ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştirmek hem de kendi gereksinmesi olan insanı, öğretim elemanlarını ve araştırmacıları yetiştirmek, bir anlamda kendi kendisini üretmek durumundadır. Orta öğretim kurumlarının eğiticilerini ve diğer kurumların gerek duyduğu insan gücünü de üniversite

Prof. Dr. Ali Demirsoy

yetiştirecektir.

Türkiye'nin çıkmazı, siyasilerin (çoğunluk darbecilerin) egemenliklerini perçinlemek için üniversiteleri düzeltmeye kalkışmaları ve aracı olarak da biraz önce tanımladığımız batı hayranı, ülkesinin gerçeklerinden uzaklaşmış insanları kullanmalarıdır.

Sorun: Yeni yollar arayacağımıza taklidi ön plana alan bir anlayışa saplanmış olmamızdır. Yeşermekte olan bilimsel kimliğimizi, güvenimizi yitirmiş olmamızdır. Bunun en önemli kanıtı şu olabilir:

Prof. Dr. **Philip Schwartz**'ın 1933'de Türk Üniversitelerindeki Kifayetsizlik ve Yetersizlik tespiti ne yazık ki günümüzde hala sürmektedir. Bunun en belirgin kanıtı yaptığımız yayın ve araştırmaların değerlendirilmesini yabancılara yaptırmamızdır. Bugün bilimsel araştırma yapma ve destekleme açısından en gözde kurumumuz TÜBİTAK'tır. Bilimsel araştırmaların yayınlanması amacıyla 10 kadar düzenli dergi çıkarmaktadır. Başlangıçta Türkçe yayınlanan bu dergiler, malum nedenle sonunda İngilizce yayınlanmaya başlandı. Hakem listesine Türklerin yanı sıra yabancı bilim adamları da eklenerek güvenirliğinin artırılmasına çalışıldı. Ancak kendimize güvensizlik o denli iliklerimize işlemişti ki, bu dergilerde çıkan bir makaleye, akademik yükseltme ve atama işlerinde örneğin 5 puan verirken, Zimbawe'de yayınlanmış bir dergiye 20-30 puan vererek kendimize, modelimize, bilim adamımıza güvensizliğimizi dolaylı olarak sergiledik. Böyle olunca da dergilerin kalitesinin yükseltilme çabaları da başarısız kaldı.

Belli ki **Schwarzt**'ın bu raporundan sonra kısıtlı da olsa bu ülkeye yönelik bilimsel çalışmalar dikkate alındı, kendi modelimizi geliştirmek için önemli girişimler oldu.

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Çok uzağa gitmeyelim, yolunuz ülkemizin eski ve kökten fakülteleri olan Dil, Tarih Coğrafya Fakültesine, Veterinerlik Fakültesine, Ankara Fen Fakültesine, Ziraat Fakültesine bir uğrayın, kütüphanesine girin, YÖK yasasından önceki ve sonraki yayınları inceleyin, yıkımı göreceksiniz. Bu fakültelerin hiç birinde son zamanlarda –bizim malımız olan- dişe gelir bir yayın, kitap göremeyebilirsiniz. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde bir seri halinde yayınlanmakta olan "*İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası*"de (şimdilerde *IUFS Journal of Biology* olarak devam etmeye çalışsa da), "*Hidrobiologie Dergisi*"de, "*Biologie Dergisi*"de yayın yapabilmek için yabancılar 3 yıl sıra bekliyorlardı. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Dergisi olan "*Communications*" (her ne kadar *Communications, Faculty Of Science, University of Ankara Series C* adı ile devam etmeye çalışıyorsa da) dergisi ve birçok fakülteye ait bunlara benzer dergi YÖK'ten sonra ya yayınlanmamaya başladı ya da kimsenin eline almadığı kimliğe bürünerek yayınlanıyor.

Bugün Türkiye için en önemli bilimsel kaynaklar, hala YÖK'ten önce yapılmış derli toplu bilimsel yayınlara dayanmaktadır. Ankara Ziraat Fakültesi'nin Kütüphanesine bir uğrarsanız manzarayı bütün çıplaklığı ile görebilirsiniz.

Doğrusunu isterseniz yabancı hayranlarının, **Schwartz**'ın tarif ettiği bilim adamlarının ve bir olasılıkla emperyalist zihniyetin Türkiye uzantılarının tezgâhladıkları YÖK, yeşermekte olan "bize özgü olabilecek" üniversite modelimizi yıkmıştır. Kendinden emin olmayan, suskun, yabancı hayranı, başkalarına yaranmaya çalışan, kişiliksiz, güvensiz, kendi çıkarını ülke çıkarının önüne geçirmeye çalışan, olup bitenlere duyarsız "kendilerine bilim adamları denen" bir camia

Prof. Dr. Ali Demirsoy

yaratmıştır. Bu nedenle son otuz yıldır içinde bulunduğum bu sistemden, camiadan ve bilim adamı kimliğimden utanır, nefret eder hale geldim.

"Üniversitelerin dünyanın her yerinde yerine getirmesi gereken 4 önemli görevi vardır

Ancak bunları yerine getirirken –diğer bütün kurumlardan farklı olarak- koşulsuz olarak uyması gereken bir ilkesi bulunur: ***Üniversite, uygulamaya ve yarara yönelik bir amacın ötesinde her zaman doğru bilgiye (hakikate) ulaşmakla yükümlüdür. Kime ters düşerse düşsün gerçeği ve doğruyu bulma ve açıklama ile yükümlüdür.***

Üniversite; *bilgiyi üretir*, *öğretir*, *sunar* ve *yayar.* Bu dört işlev, üniversitenin varoluş nedenidir ve yüklendiği en önemli misyonudur.

- Bilgi üretme işlevini araştırma-geliştirme (AR-GE) işleviyle,
- Öğretme işlevini eğitim-öğretim işleviyle,
- Sunma işlevini topluma danışmanlık yapma, aydınlatma, bilinçleştirme ile
- Yayma işlevini de yayın yapmak suretiyle yerine getirir. [1]

Üniversite; yukarda dile getirilen işlevlerin tümünü birlikte, eş zamanlı olarak yerine getirip sürdürebildiğinde, kendini tanımlayan ***özniteliklere*** kavuşmuş sayılabilir (Prof. Dr. Durmuş Günay http://www.durmusgunay.com/yayimlar.asp?emir=oku&did=17)."

---

[1] Yayın insanlık için yapılır. Ancak önceliğini saptama kendi modelini yerleştirme anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında ilk olarak halkınızın aydınlanacağı ve yararlanacağı bilgi ve buluşları onların en kolay ulaşacak biçimde yayınlamanız gerekir. Özellikle dikkat edilirse, batı dünyası geçmişte yayın dendiğinde yazılmış bilimsel kitapları öncelik olarak görüyordu. Hatta 1950'lerden sonra makale tarzı yayın ön plana çıktı. Bu çıkışın temelinde vahşi kapitalizmin beyin sömürme ticareti yatar.

Türkiye başka bir yanlış daha yaptı ve yanlışını sürdürüyor. Yabancı dilden ve yabancı dergilerde yapılan yayınlara değer vererek yükseltmeleri bu ölçütlere göre yapmaktadır. Bu, halkına ulaşmadan bilginin başka ülkelerdeki araştırıcılara alt yapı oluşturması demektir. Sömürü düzeninin yeni tanımıdır. Ne yazık ki üniversite topluluğu bunu dahi son 30 yıldır düzeltememiştir.

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Anılan işlevlerden bir kısmını yapabilen; ancak diğerlerini yerine getiremeyen ya da yetersiz kalan bir kurum, istenen görevi yerine getiremez ve adı üniversite olsa da gerçekte bu kurumların durumu üniversite kavramıyla örtüşmez. Şu anda kurulmuş olan onlarca üniversitemizin durumu budur.

Bir yandan da üniversitelerin **eğitimi ve yaklaşımı evrensel olmak durumundadır**. Örneğin hep tartışılan Evrim Kuramı, gelişmiş dünya üniversitelerinin ayrıcasız hepsinde anlatılıyor ve düşünmeye ve bilime yaklaşımı bu minval üzerinden kurgulanırken, bizim ülkede bu düşünce tarzı üniversitelerimizin %90'nında görmemezlikten geliniyor ve sırf bu nedenle bile üniversitelerin evrenselliği tartışmaya açılmak durumunda kalıyor.

Çağımızda küreselleşme nedeniyle –ülkemizin sorunlarına eğilmeyi bir tarafa bırakmadan- ulusal ölçekle değil, uluslar arası ölçekle kendimizi değerlendirmeye girişmeliyiz. Aslında girmeye çalıştığımız ve öyle yapacağımıza garanti verdiğimiz AB üniversite standartları, bizim uluslararası nitelikli insan yetiştirmemizi zorunlu hale getirmiştir. Eğer böyle giderse ve kadrolaşma siyasi niteliklere bürünürse, örneğin lafın gelişi Bayburt Üniversitesi mezunları sadece nal toplar.

Bir üniversitenin gerçek üniversite olarak tanımlanabilmesi için iki özelliği sürekli bünyesinde bulundurması gerekir. Bunlardan birincisi:

Yetkinlik: Yani bir eğitim programının o programın gerektirdiği uluslararası **asgari standartları** yerine getirebilir düzeyde olması (akredite olmasını)'dır. Türkiye üniversitelerinde özellikle yeni kurulanlarda bazen bizzat kendilerinin eğitilmesi gereken birkaç kişi

Prof. Dr. Ali Demirsoy

lisans eğitimi açarak, bununla da yetinmeyerek ikinci öğretimi açarak, hesaba getirebilirlerse yüksek lisan ve doktora dersi de açarak buralardan öğrenci mezun etmektedirler. Bu tip bir eğitimde standarttan bahsetmek söz konusu değildir. İkincisi ise:

Etkinlik: Bunun karşılığı ise **sürdürülebilirliktir.** Yani bir üniversite kalitesini her zaman korumak ve sürdürmek durumundadır. Bu açıdan bakıldığında da bizim kurulan ilk üniversitelerimiz kendi iç çatışmalarından dolayı kuruldukları günlerdeki kaliteyi bile koruyamamışlardır.

Olmazsa olmaz olan nedir?

Üniversitenin işlevlerini yerine getirebilmesi için özellikle akademik özgürlük ve üniversite özerkliği olması gerekmektedir. Özerklik kavramı, seçme özgürlüğü ya da irade özgürlüğü olarak dile getirilebilir. Bu durumda üniversite özerkliği, üniversitenin herhangi bir konuda karar vermede ya da verdiği kararı uygulamada bağımsız olmasını, dış baskılardan korunmasını ifade eder. Üniversite açısından (üniversite tüzel kişiliği açısından): *Akademik özgürlük, idari özgürlük ve mali özgürlük olarak* sıralanabilir. Ancak kendi rektörünü ve dekanını bile özgürce seçemeyen bir sistemle hala devam ediliyoruz.

Bilim adamının özgürlüğü: Öncelikle çalışmak istediği alan ya da alanları kendi özgür iradesi ile seçebilme serbestliği anlamındadır. Bilim adamının bilim dışı faaliyetleri ya da görüşleri nedeniyle rahatsız edilmeden huzur içinde çalışabilmesidir. Özellikle toplumun ve devletin yerleşik resmi görüşlerine, yöneticilere ve rektöre aykırı düşmenin zararını görmeden konuşabilmesidir.

Bilimsel yapılanmalar, özellikle son 20-30 yıldan bu yana

Prof. Dr. Ali Demirsoy

teknoloji, **küreselleşme** ve **rekabet** dinamiklerinin etkisiyle yepyeni bir dönüşüm yaşamaktadır. Üniversiteler daha önce hiç olmadığı kadar dikkatlerini dış dünyaya çevirmelidirler. Yakın zamana kadar bir üniversitenin çalışmaları ve eğittiği insanın niteliği bizzat eğitim veren üniversitelerin ve eğiticilerin sorumluluğu ve yetkisi altındaydı. Araştırma sonuçları, sadece kendi iç kurullarında eleştiriye açıktı. Mali kaynak, hükümet bütçesi tarafında garanti edilmişti. Açıkça bu durum dünyada değişmeye başladı. Her şey sizin dışınızda sorgulanır olmaya başladı.

Türkiye bu dönüşüme ayak uydurması gerekirken, YÖK'ün tek tip uygulaması, siyasi iradenin üniversiteleri zapt rap altında tutma tutkusunun devam etmesi ve atanan yöneticilerin önemli yetkilerle donatılmış olmanın hazını tatmış olması, talep gelse bile bu yetkileri yitirmemek için dönüşüme kapıları açmaya ayak diretiyor olmaları, üniversitelerin yeni durumlara göre kendilerine çek düzen vermelerini önlemektedir. Bunun üzerine ilaveten mali kaynaklar artırılmadan (bina ve benzeri şeylere ayrılan para değil, yani yatırım bütçesi olarak değil, öğrenci başına eğitim giderleri) öğrenci sayısının artırılması, akademisyenleri sadece eğitimle boğuşur hale getirmiştir.

GERÇEKTEN ÇÖZÜM PEŞİNDE MİYİZ?

Öteden beri siyasi iktidarların sorumlu tutulduğu yaygın bir söylem vardır. Bu, bütünüyle yanlış olmamakla birlikte, bütünüyle doğru da değildir. Üniversite sorununun asıl sorumlusu üniversitenin kendisidir. Türkiye'nin yükseköğretim sorununu çözmek üzere kurulmuş olan YÖK, sorunları çözmek şöyle dursun, toplumun önüne konulmuş yeni bir sorun yumağı gibidir (K. Popper).

Yükseköğretimde reform ihtiyacı konusunda YÖK dâhil bütün taraflar hemfikir olduğu halde ve üstelik kurulduğu günden beri eleştirildiği halde

Prof. Dr. Ali Demirsoy

YÖK, toplumun önüne bir çözüm önerisi koyamamış, 2002'den sonra siyasi iktidarın yeni bir yasa taslağı talebine karşılık YÖK süre isteyerek siyasi oyunun devamına katkı sağlamayı amaç edinmiş; öğretim elemanları da hükümetin samimiyetine inanmadığı için eskisine bile razı olmuştur.

Türkiye'nin üniversite sorunu; kaynak yetersizliği, fiziksel koşulların elverişsizliği gibi niceliksel sorunların yanı sıra, atama ölçütlerinin yanlışlığı; demokrasiyi anlama biçimi, özgürlük, özerklik, laiklik gibi kavramların süregelen sığ bir düzeyde tartışılması ile adeta kangrene dönüşmüştür.

Bu tartışmaların tozu dumanı içerisinde bir şey unutulmuştur: Üniversite her şeyden önce bir kültür ortamıdır. Hem kültür üretir, hem de kendine özgü iç kültürünü yaratır (akademik gelenek ve görenek olarak). Akademik personel, idari personel ve öğrencilerin kendi içlerinde ve bu kesimler arasında ve bu kesimlerin toplumla ilişkilerinde bu kültür kendini çok belirgin olarak gösterir (göstermelidir). Bir kişinin bir üniversiteden mezun olması, genel kültürünün yanı sıra yaşamı boyunca o üniversiteye özgü bir tavırla, düşünme tarzının, yargılama yapmanın yetkinliğine ulaşması da demektir. Ne yazık ki üniversitelerin bir şirket zihniyetiyle idare edilmeye başlanması nedeniyle, üniversitelerin **sıradanlaştığını** gün be gün izliyoruz. Üniversiteyi var eden ve üstün kılan o iç kültür çoğu üniversitede zedelenmiş ya da tümüyle kalkmıştır. Ön kapıdan giren öğrenci, okuduğu alanda sadece belirli (onun da evrensel olup olmaması tartışılır) bir bilgiyi edinerek arka kapıdan çıkar olmuştur…

Günümüzde üniversitelerin artık hiç dile getirilmeyen –unutulmaya yüz tutmuş- bir özelliği daha vardır. Üniversiteler sadece yazılı ve sözlü bilgi vermeyle görevini bitirmez. Bir de dile getirilemeyen örtülü (yazılı ya da sözlü olarak ifade edilemeyen) bilgi vardır: Öncelikle önündeki

Prof. Dr. Ali Demirsoy

gençleri bilim sevdalısı yapma, düşünme tarzında ustalaşmasını ve hayata başka pencerelerden bakabilmesini sağlama, örtülü bilgiye girer. Bu anlamda üniversitelerimizde çok kötü bir bilgi zaafı söz konusudur. Kalabalık, zaman ve kaynak yetersizliği öğrenci-öğretmen ilişkisini sadece dersliklere hapsetmiştir. ***Bilimsel liyakat ise makale fetişizmine indirgenmiştir.*** Bilim, sadık bilimsel müritler ister. Aşk ister, hakikat aşkı ister. Feragat ve fedakârlıkla yaşanan bir adanmışlık ister.

En büyük tehlike kanıksanma

Üniversitelerde süregelen otoriter yapı içselleştirilmiş bulunuyor. Biz buna halk dilinde korkaklık diyelim. Üniversite mensuplarının büyük çoğunluğu, zihinlerinde bir oto sansür mekanizması geliştirmiştir. Eğer otorite içselleştirilmişse orada yasal özgürlüğün fazlaca bir anlamı yoktur. Özgürlük asıl tanımını öğretim üyesinin zihnindeki anlamda bulur. Özgürlük, doğru söylemek kaygısı dışında bir tehdit algılaması taşımaksızın ve kendi kendisini oto sansüre tabi tutmaksızın, bir gerçeği dile getirme serbestliğidir. Eğer insan söylediği fikirler yüzünden kendini güvenlik içinde hissetmiyorsa, en yüksek değer olan bilimsel-özgür düşünme ortadan kalkmış demektir (Prof. Dr. Durmuş Günay http://www.durmusgunay.com/yayimlar.asp?emir=oku&did=17).

Son otuz yıldan bu yana olan uyguluma, öğretim elemanlarının akademik özgürlüğün işlememesini kabullenmesine neden olmuştur. Bu nedenle bu bölümün başlığına "*en büyük tehlike kanıksanma*" denmiştir. Bunu anlamanın en iyi yolu, son 30 yıldan bu yana birkaç bağlantısız delifişeğin haricinde üniversitelerden herhangi bir konuda açıklama, itiraz, uyarı ve buna benzer kurulu düzene karşı çıkacak tek bir sesin duyulmamasıdır. Aslında artık üniversitelerimiz akademik özgürlüğün peşinde de değillerdir. Çünkü buna gerek de duymamaktadırlar. Bilimsel

Prof. Dr. Ali Demirsoy

çalışmalara hiç kimse karışmıyor; isteyen istediğini çalışabiliyor; çalışmayana bile karışılmayan bir sistem kurulmuş. Yeter ki çalışmalardan rektörlerin toplantılarda övünebileceği uluslar arası dergilerde makale üretebilesin.

Ancak akademik özgürlük, bir şeyler ters gittiğini anladığında kurulu düzene, sisteme ve o günün egemen güçlerine ters düşecek açıklamaları korkmadan yapabilmedir. Üniversitedeki akademisyenlerin fikirlerini (bilimsel yöntemi doğru uyguladığına kani olunduktan sonra) kime karşı olursa olsun açıklama yetkisi olmalıdır; ancak siyasi iradenin bu açıklamaları aynen benimsemesi de söz konusu değildir; akademisyenlerin yaptırım gücü yoktur; bu nedenle de sorumlulukları da sınırlıdır; ancak uyarı görevi sorumluluğu vardır. YÖK yasasından (2547 nolu yasadan) sonra aslında akademisyenlerimiz akademik özgürlüğü artık aramıyorlar; çünkü açıklama yapma, yorum yapma, kurulu düzenin hatalarına itiraz etme, doğruyu halka açıklama gibi bir sorumluluk taşımadıkları için, akademik özgürlüğe gereksinme duymuyorlar. Kanıksamış durumdalar…

On yıla yakın bir süre rektörlük yapmış bir rektör veda konuşmasında, şöyle demişti: "*Benden sonra ardımdan beni eleştirenler olabilir. Bütün yaptıklarımı kurullardan geçirdim. Üniversite yönetim kurulu ve üniversite senatosundaki bütün kararlarım* ***oy birliği*** *ile alınmıştır*". Sadece bu konuşma bile bir üniversitenin idari sistemdeki özgürlüğünü ve özerkliğini açıklamaya yeterlidir.

Ne yazık ki aksaklık sadece yükseköğretimi düzenleyen mevzuat sisteminin otoriter niteliğinden kaynaklanmıyor; daha çok öğretim üyelerinin, akademik özgürlük, üniversite özerkliği gibi değerleri savunmak ve yaşamak konusunda dirayet ve liyakatinden uzakta bulunmasından kaynaklanıyor.

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Türk üniversiteleri özellikle YÖK uygulaması ile içine kapanmış, kendi sorununa çözüm arayamayan kurumlar haline dönüşmüştür. Kapalı toplumlar, eleştirel aklın yürürlükte olduğu bir mekanizma içinde değil, otoritenin koyduğu kurallar çerçevesinde yaşamaya alışmıştır. Kapalı toplumlar durağan yapılardır, kendi kendilerini dönüştüremezler. Dış etkilere karşı savunma, dönüşüm girişimlerine karşı refleksi ile direniş gösterirler. Bir zaman sonra ancak dış etkinin gücü iç direnişi aşabilirse, değişim söz konusu olabilir. Bu açıdan bakıldığında Türk üniversitelerinin kendi modelini yaratması oldukça zor görünüyor.

1933'den beri üniversitemiz sorunlarını çözebilen bir mekanizma geliştirememiştir. Özellikle 2003 yılından beri, Türkiye'de yeni bir yasal düzenleme çalışmaları çerçevesinde yaşanan tartışmalar, yeni bir düzenleme ile sonuçlandırılamamıştır. Üniversitemiz, mevcut olan 2547 sayılı yasal düzenlemenin yürürlüğe girdiği 1981 yılından bu yana tartışma gündeminde olmasına karşın, ne yeni bir üniversite modeli ortaya konabilmiş, ne de sorunlarını kendi içinde çözebilecek bir mekanizma gerçekleştirilebilmiştir.

Yeni bir yasal düzenlemenin arka planında bir üniversite felsefesi ve buna dayalı bir üniversite modeli bulunmalıdır. Kendine özgü bir modelin geliştirilebilmesi için; en üst düzeyde bir bilgi kurumu olan üniversitenin tarihini, yapısını, mevcut sorunlarını bilen; üniversite felsefesini, bilim ve teknoloji felsefesini tam bir yetkinlik ile kavramış olan bir birikim gerekmektedir.

Üçüncü bin yılın ya da yirmi ikinci yüzyılın başında, tüm dünyada, daha verimli işleyen bir bilim ve teknoloji sistemi, bilim ve teknolojiyi üreten ve yöneten bir üniversite inşası için olağanüstü bir tartışma ve çaba yaşanmaktadır. Ülkeler, çağın gerektirdiği en üstün nitelikli insan gücü yetiştirme, bilim ve teknoloji üretme yarışı içindedirler. Türkiye ve

Prof. Dr. Ali Demirsoy

üniversitesi bu çabadan uzak durmamalıdır.

Günümüzün önde giden ülkeleri, bilgiye sahip olan ve kullanan bilgi toplumu (information society) aşamasından sonra, şimdi bilgi ve teknolojiyi üreten ve yöneten *bilgi-tabanlı toplum ((knowledge-based society*) aşamasından söz etmektedirler. Günümüzde de teknoloji, küreselleşme ve rekabet dinamiklerinin etkisiyle, üniversiteler yepyeni bir dönüşüm yaşamaktadır.

Üniversitelerimiz için akademik özgürlük (*academic freedom*) ve üniversite özerkliğini (*university autonomy*) olması gereken gibi tanımlamalıyız ve uygulamalıyız.

Kimi üniversitelerimizin yöneticileri, kendilerine tanınan geniş idari yetkileri daha da genişleterek akademik alanı da idari yetkilerinin içine dâhil etmişler, akademik unvanları liyakat ölçülerine göre değil, ilişkilerine ya da öğretim üyesinin akademik alan dışındaki niteliklerine göre vermektedirler. Kimi üniversite yöneticileri kadroya atanmak için ilan verme yetkisini istismar etmektedirler. Akademik atama ve yükseltmelerde ilan koşulu, rektörler eliyle üniversiteleri merkezi otoritenin istekleri yönünde denetlemek üzere konulmuş bir sigorta olmasına karşın, ilanlarda bile birçok hileli yolların denenmesinden kaçınılmamaktadır.

1933, 1960, 1971, 1981 de ve 28 Şubattan bu yana yapılan tasfiyelerde, baskılarda ve halen süregelen haksız uygulamalarda bu tutum rol oynamaktadır. Kimi üniversitelerimizde bu tür iç sorunlar süregelmektedir. Öğretim üyeleri daha ağır baskılara maruz kalma endişesi ile bu sorunlarını kamuoyunda dile getirmekten bile kaçınmaktadırlar.

Bu tür haksızlıklar, üniversite mensuplarının şevkini kırmakta, iç

Prof. Dr. Ali Demirsoy

sürtüşmelere ve beyin göçüne yol açmaktadır. Türkiye'nin Üniversite sorunu, ülkenin entelektüel gücünü, bilim ve teknoloji kapasitesini, yetişmiş insan gücünü çok büyük ölçüde zaafa uğratmaktadır.

(Prof. Dr. Durmuş Günay, http://www.durmusgunay.com/yayimlar.asp?emir=oku&did=17).

-ÖZEL KISIM-

NASIL BİR ÜNİVERSİTE?

Birkaç gün sonra üniversitelerdeki hizmetimin 45'ci yılını doldurmuş 46'cı yılına başlamış olacağım. Üniversite yaşamıma Haziran 1966 yılında kurulmakta olan Atatürk Üniversitesinde başladım ve o gün bu gün bilimsel birimlerin kurulmasında yer aldım, uzun süre şu ya da bu şekilde üniversite yönetiminin içinde yer aldım. Atatürk Üniversitesinde büyük ölçüde bölümün, daha kısıtlı olarak da fakültenin yapılanmasında katkılarım ve gözlemlerim oldu. Daha sonra Hacettepe Üniversitesinde anabilim dalı başkanlığı, bölüm başkanlığı, dekanlık, fakülte ve üniversite yönetim kurulu üyeliğim oldu, uzun süre senatoda fakülte temsilcisi olarak bulundum. Siyasi kargaşaların yoğun olduğu dönemlerde aktif yönetici oldum. YÖK'ün kuruluşunda birçok şeye tanık oldum ve ilk 15 yıllık uygulamalarını yakından izledim. Bu nedenle ülkem tarafından bakıldığında yorum yapmaya ve öneride bulunmaya izin verecek bir birikimim olduğunu söyleyebilirim.

1970-1985 yıllarında Avrupa üniversitelerinin önemli bir kısmında uzun ya da kısa sürelerle bulundum. Bu üniversiteler nasıl çalışır diye sorarsanız, doğrusu hiç biri için ayrıntılı bilgi veremem; çünkü o sistemin içine bütünüyle girmedim. Dıştan sadece gözlemlerim oldu.

Ancak bir şeyi anladığımı düşünüyorum. Bilimsel yöntemden, gerçeği aramaktan ve bilimsel anlayıştan taviz vermeden, kuracağımız

Prof. Dr. Ali Demirsoy

üniversitelerin yapılanması bire bir gelişmiş ülkelerinkine tıpa tıp benzemesi gerekmez; hatta böyle bir taklit başarılı olmayabilir de. Türkiye kendi üniversite modelini kurmalıdır diye düşünüyorum. Hatta belirli bir süre, gelişmişlik açısından aralarında önemli fark bulunan bölgeler ya da il üniversitelerinin yapılanmalarında farklı uygulamaların yapılmasının daha yararlı olacağını düşünüyorum.

Belki bir üniversitenin işleyişi ile ilgili olmasa bile, üniversitenin konumlanmasında bu farklılığını bilinmesi gerektiğini düşündüğüm için şu hususu da değinmeden geçemeyeceğim. Küçük illere kurulmuş olan ve kurulmakta olan birçok üniversite, çoğunluk şehirden oldukça uzak bir yerde, toplumdan uzak yerleşke (kampus) biçiminde, çoğunlukla da geto sayılacak bir biçimde lojmanlarıyla, öğrenci yurtlarıyla kurulmaktadır. Bunun, denetim, hizmet götürme ve birimler arasındaki işleyişin kolaylaştırılması ve idari bakımından birçok yararı vardır. Ancak birçok ilimizin yeniliklere açılması ve aydınlanması için üniversite toplumu ile iç içe yaşamasında büyük yarar vardır. Bu etkileşim, eğer üniversitedeki öğretim elemanları doğur seçilmişse, şehir halkının aydınlanmasına büyük katkılar yapacaktır. Dolayısıyla şehir içine serpiştirilmiş üniversite o şehre eğitim ve öğretimin dışında çok şey katacaktır. On üç yıl boyunca hizmet verdiğim Atatürk Üniversitesi kampüs şeklinde kurulduğu ve her türlü hizmet bu kampus içerisinde verildiği için ben ve çoğu arkadaşım, şehirde tek bir kişiyi tanıma fırsatını edinemedik. Ancak birçok üniversitede, atanan kişiler özel seçildikleri için, üniversite ile birlikte tutuculuk ve gericilik o şehre hızla yayılmıştır.

YÖK, batının belirli ölçütlerini ithal ederek, ona baskıya dayalı bir yönetim biçimini monte etmek suretiyle kuruldu. Bir yıl içinde profesörlük ataması kurallarının 9 defa değiştiğini, sabah çıkan yönetmeliklerin akşama doğru iptal edildiğine tanık olduk. Hatta kişiye ve o günün

Prof. Dr. Ali Demirsoy

egemen kişilerin yakınlarına özgü kısa süreli yönetmelik ve yönergelerin yayınlandığına da tanık olduk. Çünkü YÖK'ü oluşturan belirli bir grup, sadece batının toplumsal yapısını biliyordu; Anadolu'dan haberi yoktu diyebilirim (dönen Bizans oyunları hariç). Sonuçta geçmişte de bugün de YÖK, ülkenin kanayan bir yarası oldu. YÖK'ten çıkar sağlayanların haricinde hiç kimseyi memnun etmedi. Bu konuda söyleyecek çok şeyim (şeyimiz) olduğunu düşünüyorum. Ancak ben sorunun bu kısmına girmeden, bir üniversiteyi alıp, onun nasıl organize edebilirizi anlatmaya çalışacağım. Anlatımım sırasında yer yer de ülke genelindeki üniversitelere göndermeler yapacağım.

YASAL DÜZENLEME İLE YAPILMASI GEREKENLER

Üniversitelerimizin tümü, ufak tefek farklılıklarıyla birlikte YÖK olarak bilinen yasayla düzenlenmiştir. Tekdüze uygulama egemendir diyebiliriz. Eğer tekdüzeliğin çıkmaz yol olduğunun farkına varılıp yeni arayışlara girilecekse, aşağıdaki yasal düzenlemelerin yapılması yararlı olur düşüncesindeyim.

YÖNETİMDEKİ ÇIKMAZLARIN ya da BAŞIBOZUKLUĞUN ÖNLENMESİ

Bir üniversite yönetiminin oluşturulmasında iyi kullanılırsa yaklaşımı birbirinden farklı olan üç başarılı (aynı zamanda farklı) yöntem sayabiliriz.

1. Sadece üniversitedeki öğretim üyelerinin oylarıyla doğrudan seçilmiş güçlü yöneticiler; yetkisi daha kısıtlı olan kurullarla yönetme.
2. Üniversite dışındaki mercilerce atama yoluyla gelen yetkisi kısıtlı yönetici; üniversite öğretim üyelerince seçilmiş yetkisi genişletilmiş kurullar.

Prof. Dr. Ali Demirsoy

3. Mütevelli heyetine göre idare. Eğer mali destek devletin dışındaki kaynaklardan sağlanıyorsa, o kuruluşların temsilcilerinin ve belirli bir sayıda üniversite öğretim üyelerinin yer aldığı güçlü mütevelli heyetinden ve eşgüdümü sağlayan rektörden oluşan bir sistem.

Her üçünde de denetim kendi içinde yürür. Atanmış yöneticinin kusurları (despot yaklaşımı), yetkili kurullarca önlenir ya da tersi, yani öğretim üyelerince seçilmiş yetkili yöneticiyi doğrudan üniversite öğretim üyeleri denetler.

Bugünkü sistem atama yoluyla gelmiş büyük yetkiye sahip yönetici (rektör), hemen hemen hiçbir yaptırım gücü olmayan bir kısmı yine bir üsteki yönetici tarafından atanmış kişilerden oluşan güçsüz kurullar. Despot idare için kurulmuş kusursuz bir yönetim biçimi. Bu nedenle yakınmaların önü arkası kesilmiyor.

Rektör ve kurullar

Şu anda seçilmiş görüntüsü verilen, büyük yetkiyle donatılmış bir rektör ve hemen hemen hiçbir yetkisi olmayan kurullar aracılığıyla üniversitelerimiz yönetiliyor. Çünkü kurul üyelerini de (dekan ve müdürleri) rektör atadığı için, kurullar da dolaylı olarak rektörün denetimindedir (bu nedenle bir rektörümüz yönetimi süresince bütün kararları oy birliğiyle çıkarmıştır). Türkiye üniversitelerinin zıvanadan çıkmasının en önemli nedenlerinden biri budur.

Türkiye üniversiteleri bu yasayla bu gün kendi yöneticisini seçemediği gibi, aslında kurulları da oluşturamamaktadır. Kurulların çok küçük bir kısmını oluşturan öğretim üyelerince seçilmiş senatör, profesör ve doçent temsilcileri karar mekanizmasında sayısal olarak çok yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle üniversitenin, hizmetlisinden öğrencisinden

Prof. Dr. Ali Demirsoy

profesörüne kadar hiçbir kesimin yaptırım gücü olan temsilcisi kurullarda yer almamaktadır.

Aslında başından beri üniversiteleri psikolojik olarak rahatsız eden bir seçme-atama sistem yürürlüktedir. Örneğin 2011 yılının ilk çeyreğinde atanan 12 rektörün 10'u üniversitelerin öğretim üyeleri tarafından tercih edilmeyen kişiler arasından seçilmiş bulunmaktadır. Kendi yöneticisini bile doğru seçemeyen üniversiteler konumuna düşürülmüştür. Bu atamaların siyasi tutumdan arınmış olduğunu düşünmek herhalde saflığın ötesinde başka bir tanımı gerektirir. Bilime siyaset karıştığı andan itibaren de o kurumların evrensel ve bilimsel yaklaşımından kuşku duyulması gerekir. Daha da kötüsü, öğretim elamanlarının, artık kendilerinin adam yerine konulmadığını –bu oylamalarla- benimsemiş olmalarıdır. Üniversiteler kendine olan güvenini yitirmiştir. Her güvenini yitiren varlık gibi, çıkarını, kuvvetlinin yanında yer almakta bulmaya başlamıştır. Bu davranış biçimi bağımsız düşüncenin körelmesinin en önemli nedeni olmuştur.

HER ŞEYİN BAŞI İYİ ORGANİZE OLMADIR: REKTÖRLÜK DÜZEYİNDE KABA YAPILAŞMA

Yasa, rektör yardımcılarını 3 ile sınırlamıştır. Bu sayının ilk aşamada 6'ya çıkarılması gerekmektedir. Eğer bu gerçekleştirilemezse, her rektör yardımcısına bağlı, çoğunluk akademisyenlerden oluşmuş, duruma göre yetkili 2-3 danışman görev almalıdır. Her biri için de ayrı bir büro kurulmalıdır. Rektör yardımcıları sırasıyla:

1. Sadece öğrenci işlerinden sorumlu
2. Dünyadaki bursları, bilimsel çalışma ortamlarını izleyecek. Üniversitenin birimlerinin dünyadaki çeşitli üniversite birimleri ile

Prof. Dr. Ali Demirsoy

işbirliğinin sağlanmasını, elaman değiş tokuşunu ve bilimsel işbirliğinin geliştirilmesini gerçekleştirecektir. Özellikle genç öğretim elemanlarının kendi çabaları ile bir yerlerde olanak bulmasıyla yetinilmeyecek, üniversitenin bu bürosu elamanlarına bu yerleri araştırıp bulma ve önerme ile yükümlü olacaktır.

3. Dünyadaki ve özellikle Türkiye'deki projeleri izleyecek. DPT teşkilatının yıllık, 5 yıllık, 30 yıllık hedeflerini iyi analiz edecek; ilgili hedeflerin ve yatırımların üniversitesi ile olabilecek olası ilişkisini gündeme getirecek. Nerede ne var ise üniversitenin ilgili birimlerine iletecek. Bu rektör yardımcılığı ayrıca, üniversite sanayi, tarım ve ticaret dünyası ile olan ilişkileri izlemekle sorumlu olacak. Üniversitenin proje yaptım, yabancı dergilerde yayın yaptım, üniversitemin atıf sayısını artırdım gibi çok defa neye de yaradığı bilinmeyen övünmelerden uzaklaşarak,–birçok konuda, özellikle sanayiye yönelik projelerde- aynen özel teşebbüsteki gibi mali sorumluluk da getiren çalışmalara girmesi sağlanacaktır. Gerektiğinde bu birim diğer üniversitelerle ya da çeşitli kuruluşlarla bir araştırmayı yürütebilmek için konsorsiyum (işbirliği) yapma görevini de üstlenecektir.

4. Üniversitenin mali işlerinden sorumlu olacak. Üniversitedeki mali işlerin akışının yanı sıra, yurt içi yurtdışı bütçe dışı kaynakları araştırma ve üniversiteye döndürmeden sorumlu olacak.

5. Yapılaşmadan, yatırımlardan ve bir üsteki (mali işlerle sorumlu) rektör yardımcısı ile birlikte ihalelerden sorumlu olacaktır. Üniversitenin geleceği yönelik gelişmelerini planlayan birim de bu rektör yardımcılığı içinde yer alacaktır. Her türlü ihale, yapım işlerinden sorumlu olduğu gibi, üniversitenin yıllık, on yıllık ve 30 yıllık gelişmelerini projekte ederek, ona göre yatırım bütçesini ve

Prof. Dr. Ali Demirsoy

yetiştirilecek kişilerin planını yapacaktır.

6. Personelden sorumlu rektör yardımcılığı. Gerekli kadroları bulma, düzenleme, birimlere göre plan yapma; atama işlerini düzenleyecektir.

Genel sekreterlik

Genel sekreterlik aynen korunacak, yerine göre akademik birisi de olabilecektir. İdari personelden ve kendine bağlı birimlerce günlük işlerin akışından sorumlu olacaktır. Genel sekreterlik bir üniversitenin işinin yarısı demektir. Devlet kurumlarını iyi tanıyan birini tercih etmek yararlı olabilir.

Ancak yeni kurulan, özellikle taşra üniversitelerinin durumu bu açıdan içler acısıdır. Çünkü çoğunluk siyasi baskılarla üniversite genel sekreteri o ilin nüfusuna kayıtlı birileri arasından atanmakta ve genel sekreterin geleceğe yatırım olarak yaptığı en önemli iş hemşerilerini işe almak olmaktadır. Çalıştığım ve yakinen izlediğim Atatürk Üniversitesi bir Erzurumlu üniversitesi hatta Hasankaleli üniversitesi kimliğine bürünmüştür; diğer birçok üniversitede de durum farklı değildir. Özellikle eğitim kurumlarında kendileşmenin ortaya çıkardığı zarar ve verimsizlik defalarca kanıtlanmıştır.

Alt birimlerin düzenlenmesine birkaç örnek

Bu kadar öğrenci ve ders yoğunluğu altında üniversitelerin bir konuda uzun soluklu (yıllar süren) araştırma yapması beklenilemez. Bunun birkaç nedeni var: Birincisi her öğretim elamanından yıllık yabancı dergide yayınlanmış makale talep edilmesidir; en azından bu yönde

Prof. Dr. Ali Demirsoy

beklenti oluşturmasıdır. İkincisi belirli bir konuya ilgi duyanların emekli olması ve ayrılması durumunda, çok defa o konudaki araştırmaların da bittiğini görüyoruz. Bu nedenle sık sık "*falanca zamanda falanca üniversitede falanca kişi çalışmıştı*" deriz.

Türkiye nüfusu, ekonomisi, tarihsel ilişkileri, sosyal yapısı, bulunduğu konum ve dertleri bakımından büyük ölçekli ülkelerin arasındadır. Dolayısıyla sorunlarının çözümü, bir yerlerden kopya edilmiş çarelerle giderilecek gibi gözükmüyor. Türkiye sorunlarına özgün çözüm yolları bulmak zorundadır. Bunun için de öncelikle sorunların geçmişini doğru dürüst derleyerek ve değerlendirerek; günümüzün gelişmelerini de izleyerek gelecek açısından yeni yollar bulmak zorundadır. Ülke sorunlarına ya da yapılacak bilimsel atılımlara en güçle destek hangi yapılanmalardan gelebilir? Bunun yanıtını şu şekilde verebiliriz:

Tam gün çalışan araştırma birimleri: Enstitü ve merkezler

Enstitüler: Bir sorunu enine boyuna inceleyip çözüm bulmak istiyorsak, üniversitelerin içinde kadrolu, en az sürekliliği belirli bir süreçte korunmuş (sorun giderilinceye kadar) ve belirli bir bütçesi olan, adı ve hedefi belirli bir konuyla sınırlanmış, araştırma enstitüleri üniversitelerin içinde yan kuruluşlar olarak yer almalıdır. Dünyadaki özgün çalışmaların (buluşların) önemli bir kısmının bu enstitüler tarafından gerçekleştiğini unutmamak gerekir. Hacettepe bu yolu 1970'li yıllardan bu yana, yakın zamana kadar denemiştir. Seksenli yılların başında neredeyse 80 enstitümüz vardı. Bunlardan sadece bir ikisi ciddi bir amaç için kurulmuş; diğerleri devletten para sızdırmak için kullanılmıştı.

Enstitülerin özelliği devamlılıklarıdır. En önemlisi de bilginin uygulanabilirliğinin denendiği kuruluşlardır. Aslında üniversitelerin

Prof. Dr. Ali Demirsoy

dışarıya, kamuya, halka, sanayiye açılış kapıları fakülteler ve orada çalışan birkaç girişken öğretim üyesinin çabasıyla sınırlı kalan girişimler olmamalıdır. Türkiye bu güne kadar bu yolla "*üniversite sanayi işbirliği*" sloganı ile hareket ettiği için başarılı olamamıştır.

Bu enstitüler, yanlış anlaşılmasın, sadece teknolojik bir atılımla ilgili değildir. Akla gelebilecek, bugün ve gelecekte her zaman gereksinmemiz olabilecek konularla ilgili –sanat, sosyal ve temel bilgiler, mühendislik-konularıyla ilgili olabilir. Her üniversitenin benzer enstitüleri açması gerekmediği gibi, başlangıçta sorunlar üniversitelere, konumuna, durumuna, gelişmişlik derecesine göre paylaştırılmalıdır. Bir anlamda bir üniversite, enstitüleri ile diğer üniversitelerden farklı olmalıdır ve bir çeşit uzmanlaşmalıdır. Bu yapılanma, o üniversitenin kuruluş amaçları ile yakından ilintili olmalıdır.

Örneğin üniversitenin biri Ortadoğu Tarihini Araştırma Enstitüsünü bulundururken (Haran Üniversitesi) diğeri Balkan Tarihini Araştırma Enstitüsünü (Trakya üniversitesi), biri Tıbbi Bitkiler Araştırma Enstitüsünü bulundururken (Anadolu Üniversitesi) diğeri Akdeniz Anemisi Araştırma Enstitüsünü (Mersin), biri Gülyağ Araştırma Enstitüsünü (Isparta) bulundururken, diğeri Genetik Mirası Koruma Enstitüsü (Celal Bayar Üniversitesi) ya da Kurakçıl Bitki Türleri Araştırma enstitüsü (Konya), Uluslar arası Suları araştırma Enstitüsü (Dicle üniversitesi) ve buna benzer onlarca enstitü üniversiteler bünyesinde yapılandırılmalıdır.

Devlet bu enstitüler aracılığıyla üniversitelerle bağlantı ve işbirliği kurmalıdır. Gerektiğinde üniversiteler kendi aralarında belirli bir protokolle ortak projeleri yürütmelidirler. Sanayi ve tarım erbabı, sorunlarını üniversiteler aracılığıyla bu enstitülere iletebilmelidirler. Türkiye'nin bilimsel sorunları özellikle buralarda çözülmeye başlanmalıdır.

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Merkezler: Ancak enstitülere bağlı ya da doğrudan rektörlüğe bağlı bazen enstitüler arası da olabilen merkezler kurulmalıdır. Bu merkezlerin özelliği, rektörlüğe ve devlete seçenekli dosya hazırlamalarıdır. Örneğin belirli bir arşivleme ve veri toplamadan sonra sınır aşan sular konusunda, Rusya ile ilişkilerimiz iyi ya da bozuk olursa, Ortadoğu ile ilişkilerimiz iyi ya da bozuk olursa, NATO, ABD ya da AB ile ile ilişkilerimiz iyi ya da bozuk olursa hangi yolu izlemeliyiz ya da benzer şekilde karasularımızın politikası ne olmalıdır; tarım ve sanayi yatırımlarımızda yolumuz ne olmalıdır diye bir seri dosya hazırlamalıdır. Gerek duyulduğunda anında bu dosyaların uygun olanı çekilerek gerekli yerlere sunulabilmelidir. ***Devletin ve girişimcilerin, üniversitelerine güveni tesis edilmeli; bu kurumların bilimsel çalışma ve bakış açısına her zaman gerek duyulması konusunda bilinç yaratılmalıdır.***

Bütün bunların yapılabilmesi için özellikle devletin bir, on ya da 30 yıl için hedefleri, yatırımları dikkatle izlenmeli ve öncelikle bu hedeflere göre yapılanmalar dikkate almalıdır.

Kronikleşmiş rahatsızlık: Atamalar

Bütün bunları izlerken, atama kıstaslarında da yeni bir düzeltmeye gidilmelidir. Ne yazık ki üniversitelerimiz yabancı dergilerde yapılmış yayına kilitlenmiş ve insanlarını sadece o ölçütlere göre değerlendirir duruma düşmüştür. Bu, araştırıcının uygulamaya yönelik ve halkın gereksinmelerine uygun çalışmalardan uzaklaştırılması demektir. Bunca üniversite ve öğretim elamanı artmasına karşın, üniversitelerimizce sorunlarımıza çare bulma oranı hiç de beklenen düzeyde olmamıştır. Eğer bilim adamlarımızın ülkenin sorunlarına merhem olmasını

Prof. Dr. Ali Demirsoy

istiyorsak, sadece referanslı yabancı dergilerde yayın yapma koşulunu yeniden gözden geçirmemiz gerekir.

Türkiye üniversitelerinin gelişmiş ülke üniversitelerinden farkı, sadece dünyaya bilim adamı yetiştirmenin ötesinde Türkiye'deki sorunlara da bilimsel çözüm getirme olmalıdır. Ne yazık ki yükseltme-atama kriterleri buna izin vermiyor (kişisel olarak bunun Türkiye'nin hayrına olmayan bir planın sonucu olduğunu düşünüyorum).

Atamalarda kesinlikle liyakat ihlali yapılmanın önüne geçilmelidir. Bu nedenle jüri kurma ve yerine göre değerlendirme yetkisinin daha geniş bir kitlenin onayına sunulacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. İlanlardaki kişiye özgü koşullar kesinlikle uygulanmamalıdır.

Çağdaş üniversite söylemini en çok dile getirdiğimiz günümüzde, yeni birçok üniversite kurmaya kalkıştık. Bunlardan biri de Yıldırım Beyazıt Üniversitesidir. Rektör atanması geleneklere çok da uygun değildi; ancak cumhurbaşkanının yetkisindedir diye kimse fazla ses çıkarmadı. Yeni gelen rektör öğretim üyesi alınması için ilana çıktı. Türk Tabipler Birliği atamalar yapılmadan çok önce kimlerin atanacağını noter kanalı ile zapta geçirdi. Atamalar yapılınca (03.06.2011 tarihinde) 32 profesör, doçent ve yardımcı doçentin 31'inin listede adı yazılı olan kişiler olduğu ve bunların 16'sının rektörün geldiği Atatürk Araştırma Hastanesinden arkadaşları olduğu anlaşıldı. Hiçbir yetkilinin sesi çıkmadığı, başvuranların ve kazanamayanların sesi duyulamadığı gibi, basında da tek bir satır olarak yer de almadı (Ulusal TV, 04.06.2011 saat $8.^{00}$ hariç).

Birçok üniversitede bu boyutlarda olmasa bile ahbap çavuş ilişkisiyle çok kişinin atandığı, hatta ölçütlere çok önem veren üniversitemde bile zaman zaman yandaş kaçağı olduğu bilinmektedir.

Buradan önemli bir sonuç da çıkıyor, yasaları ne kadar dikkatli ve

Prof. Dr. Ali Demirsoy

gerçekçi yaparsanız yapın, mal bozuk ise ürün de bozuk çıkıyor. Yani sadece YÖK'ün düzeltilmesi ile sorunlarımızı hal edeceğimizi düşünüyorsak yanılıyoruz.

Yakın tarihte önemli bir düzelmenin olacağını düşünemiyorum. Çünkü yandaş olarak yapılan atamalar, yetkili yerlere geldikçe kendi yandaşlarını atamadan kaçınmayacaklardır.

Neredeyse yarım yüzyıla dayanan gözlemim bir şeyi daha söylememi zorunlu kılıyor. **Rektörlük seçimlerinde belirli kişilerin desteklenmesi için –vatan millet ruhunu taşıyanları tenzih ederim- yoğun çaba sarf edenlerin önemli bir kısmı, kendi yükseltme, atama ve bir birime yönetici olma hedefleri olan kişilerdir.** Böyle bir çevreyle yola çıkan rektör adaylarının eli başında zayıflamakta, yola çıkmadan ayaklarına palanga takılmaktadır.

Eğer durum böyle devam ederse, üniversitelerimiz belirli bir düşünceye angaje olmuş kurumlar olmaktan kolay kolay kurtulamayacaklardır. Bu nedenle atama usulünün ve ölçütlerinin yöneticilerin ve belirli kişilerin belirleyici yetkisinden hemen kurtulmasını sağlayacak düzenlemeye gidilmelidir.

TOPLUM YARARINA YAPILANMA

Eğer Türkiye kendine özgün sorunlarına (sanayi, tarım, hayvancılık, balıkçılık, madencilik vb onlarca alanda) çözüm bulma ve edindiği bilgiyi kapitale çevirme niyetinde ise, üniversitelerdeki insanların çalışmalarını öncelikle bu alanlara kaydırılmasının yolunu aramak zorundadır. Bu yaklaşım bireyi belirli bir konuda çalışmaya zorlayarak bireyin araştırma özgürlüğünü ihlal etme şeklinde olmayacak, kurumu yönlendirme suretiyle belirli bir amaca kilitlenmenin sağlanması olacaktır. Bu da ilk

Prof. Dr. Ali Demirsoy

aşamada atama ölçütlerinin en az belirli bir kısmının bu hizmetlerin değerlendirilmesi ile olacağı düşüncesindeyim.

Burada üniversitenin ülkemiz açısından görevini bir daha tanımlamamız gerekiyor. Üniversite her zaman yeni buluşların ve keşiflerin olduğu yer değil zaman zaman da gelişmiş ülkelerdeki bilinen bilimsel çalışmaların halkın hizmetine sunulacak biçimde transferinin de yapıldığı yerler olmalıdır. Örneğin optik konusunda önemli buluşlar ve araştırma yapamayabilirsiniz; bu konuda dikkate alınacak yayınlar da yapamayabilirsiniz. O sizin üniversitelerde optik dersini göz ardı etmenizi gerektirmez. Bugün en ucuz hammadde ile en pahalı malzemenin üretildiği sanayi dallarından biri optik sanayidir. Çok da çeşidi vardır. Gel gelelim ki 171 üniversitemizin hiç birinde derli toplu optik dersi yoktur. Optik malzeme üreten birine bilimsel danışmanlık yapan bir akademisyene, atamasında kullanacağı puanı neden vermeyiz? Türk üniversiteleri bunu yapmıyor. Bunun geçmişte kurgulanan ve bugün de sürdürülen haince ve çok kurnazca bir nedeni olduğunu söyleyebilirim. Ancak konu bu olmadığı için ayrıntıya girmeyeceğim. Rektör yardımcılarının görev taksiminde, bir rektör yardımcısına bu üretim yolların açma, araştırma ve ilişki kurma görevi bu nedenle verilmiştir.

Türkiye üniversiteleri istihdam kapısı olarak görüldüğü sürece eğitimde farklı bir yol izlenmesi gerekir

Şunu açıkça bilmeliyiz ki, bugün ülkemizde çocuklarını üniversitelerde okutan ailelerin neredeyse tümüne yakını, çocuklarına güvenceli bir ekmek kapısı bulma ve bunu da çoğunluk devlet kapısında arama düşüncesindedir. Her ne kadar sıkışan devlet büyüklerimiz, ayağı yere basmayan üniversite yöneticilerimiz ve entel tavırlı bilim adamlarımız

Prof. Dr. Ali Demirsoy

"*üniversiteler ekmek kapısı edinme yeri değildir*" diyorlarsa da durum hiç de öyle değildir. Gerçekçi olmamız gerekiyor. Hiçbir aile çocuğum felsefi derinlik kazansın diye, varını yoğunu ortaya koyarak çocuğunu okutmuyor. Ona üreterek alın teriyle yiyebileceği bir ekmek kapısı hazırlamak için bu özveriye gösteriyor. Üniversiteler bu gerçeği görmemezlikten gelemez.

Bugün üniversitelerimizden mezun olan –iş bulabilin- her 10 öğrenciden 9'unun mezun olduğu alanla yakından ilişkisi olmayan bir işte çalıştığı, bu oranın yabancı dille eğitim yapan üniversitelerde 6/7'ye düştüğü ifade edilmektedir. Aslında yabancı dille eğitim yapan üniversitelerin istihdam oranının biraz daha yüksek olması, mezun oldukları alandaki ihtiyaçtan değil, lisan bilen bir insana ihtiyaç duyulduğundan ve yabancı dille eğitim yapan üniversitelere oransal olarak daha yetenekli, çalışkan öğrencilerin başvurmasından kaynaklanmaktadır.

Eğer yanılmıyorsam 1990'lı yıllardan bu yana özellikle sosyal bilimlerin ve fen bilimlerinin bazı dallarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tek bir öğretmen ataması yapılmazken ya da çok kısıtla sayıda yapılırken ya da devlet memuru olarak alınmazken, her üniversitede yine aynı alanda lisans programlarının açılması öğrenciyi meşgul etmenin ötesinde bir anlam taşımamaktadır. Bunun manevi çöküntüsü de toplumun başka bir yarasını oluşturmaktadır.

Şirket kurdurarak beceri geliştirelim: Durum böyle olunca, yani mezun ettiğiniz her 10 öğrenciden 9'u okuttuğunuz konuda iş bulamıyor ve ekmek kazanamıyorsa, sizin Kembriç ya da Harvırt'dan farklı bir yol izlemeniz gerekiyor. Hiç kimse bir öğrencinin okuduğu alanın bilgisinden fedakârlık etmesini beklemez. Üniversiteler o alanda verilebilecek bilgi için gerekeni yapmalıdır. Ancak gerçekçi olmamız da gerekecektir.

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Bunları hayata da hazırlamalıyız. Bu nedenle evrensel üniversite yaklaşımından farklı bir yol izlemeliyiz. Bu hususta şimdilik sadece iki önerim olacaktır:

Üniversite kendi öz kaynaklarından belirli bir fon ayırarak öğrencilerine ustaca yaşamı öğretecektir. İlk olarak örneğin döner sermaye gelirlerinden olabilir ya da bir yerlerden destek bularak diyelim ki 500 bin ya da bir milyon Türk liralık bir fon oluşturur. Üniversite yönetimi, üniversiteye giren öğrencilerden başlamak üzere (değişik branşlarda da olabilir). Örneğin 10'ar öğrenciden oluşmuş şirketler kurdurur ve eğitime alır. Onlara bir malın üretimi ya da pazarlaması, sanayisinin kurulması, uluslar arası ticaretinin yapılması, danışmanlık gibi çok çeşitli konularda uzmanlaşacak biçimde –hocaları aracılığıyla- kurslar verir. Bir şirket nasıl kurulur, hangi formlar kullanılır, izin nereden alınır, kredi nereden alınır, nasıl başvurulur, ihracat ya da ithalat için hangi formlara ve işlemlere gerek vardır, ham madde nasıl aranır; bir mal hangi ölçütlere göre ihraç edilir; ülkeler arasındaki farklılıklar nelerdir ve benzer onlarca karşılaşabilecekleri formalitenin ve zorluğun üstesinden gelme öğretilir. Bu öğrencilerin devlet kapısından gelir bekleme yerine dinamik bir hayata atılabilmeleri için gerekli bilgi ve beceri kazandırılır. Diyelim ki 10.000 liraya kurdurttuğunuz her 10 şirketten 9'u battı; biri bile başarıya ulaşırsa bu ülkeye çok şey vermiş olursunuz. En kötü durumda bile ülkeye her yıl o üniversitenin belki de simgesini taşıyan 10 başarılı şirket kazandırmış olacaksınız. Bu şirketlerin daha sonra katkılarıyla bu girişim daha da güçlendirilmiş olacaktır. Harvırt ve Yale Üniversitesinin bu yolla edindiği destek ya da gelirin milyarlarca dolar mertebesinde olduğu söyleniyor. Bütün bu eğitim, öğrencilerin alması gereken lisans bilgisinin dışında yan uğraşı olarak verilecektir.

Kurs vererek beceri kazandıralım: O ki kendi mesleklerinde iş

Prof. Dr. Ali Demirsoy

edinme belirsizliği var. Diğer bir yol daha izleyebiliriz. Öğrencilerimize, eğitimlerini aksatmamak kaydıyla, eğitim saati dışında ya da hafta sonlarında üniversite tarafından finanse edilen ya da kısmen paralı da olabilir birbirinden farklı onlarca belki de yüzlerce beceri kursu açabiliriz: Fotoğrafçılık, fotoğraf makinesi tamirciliği, oymacılık, cam işleme, tahta işleme, süs eşyası yapma, elektronik cihaz tamiri, seracılık, her çeşit tamircilik benzer onlarca kurs, onları yan dal olarak yaşama hazırlar. Çocuk üniversiteyi bitirdiğinde elinde bir de yan –kendi kurabileceği- mesleği olmuş olur. Dünyadaki en son gelişmeler ve teknikler bu kurslarda onlara öğretilir.

Üniversite kurma anlayışındaki çarpıklık

Türkiye'de üniversite kurma anlayışında bir çarpıklık var. Bilindiği gibi onlarca il kendi şehirlerinde de üniversite açılması için başvurmuştu. Öğrenebildiğim kadarıyla da halka ve yerel yöneticiler o üniversitelerde özellikle iki fakültenin olmasını talep ediliyor: Tıp fakültesi ve eğitim fakültesi. Çünkü halkımız üniversiteden, hastasını tedavi ettirme ve gelen öğrencilerden para kazanmayı anlıyor. Sanat yeteneğimiz gelişsin, felsefe bilgimiz artsın, kimya, fizik, biyoloji bilgimiz güçlensin diye bugüne kadar kimsenin talebi olmamıştır. Tıp fakültesini istiyor, aslında daha gelişmiş bir devlet hastanesi istiyor; eğitim fakültesi istiyor, çünkü bin bir çeşit branşa ayrılmış olan eğitim fakültelerine binlerce öğrenci alındığı için şehir esnafı bu fakülteden daha çok memnun kalıyor. Böylece devlet eliyle yürütülmesi gereken sağlık hizmetleri, dolaylı olarak tıp fakültelerine ciro edilerek ve Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülmesi gereken öğretmen yetiştirme okulları üniversitelerin içine sokularak üniversiteler kadro, yer ve bütçe olarak hantallaştırılıyor. Bütçelere bakıyorsunuz önemli meblağlar tutuyor; tıp ve eğitim fakültelerinkini

Prof. Dr. Ali Demirsoy

çıkarıyorsunuz, bütçe cüce kalıyor. Bu söylediklerime birçok kişinin itirazı olacağını biliyorum. Çünkü her ikisi de gelir kapısı haline dönüşmüş durumda.

Türkiye'de tercih edilen birkaç üniversiteyi alt alta yazarsak, doktor olmak isteyenlerin tercih ettiği Hacettepe üniversitesini bir yana bırakırsak, hekimliğin dışında tercihi olanların istedikleri üniversitelerin hiç birinde (Boğaziçi Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve Sabancı üniversiteleri) tıp fakültesi yok.

O zaman evrensel bir üniversite kurmak istiyorsak, tıp fakültelerinin yapılandırmalarını yeniden gözden geçirmemiz gerekiyor. Yanlış anlaşılmasın, tıp fakültesinden kesip de diğerlerine verilsin diye bir yaklaşım da söz konusu değildir. Hastalar yapılabilecek en iyi şekilde tedavi edilmeye çalışılsın; ancak sünnet edilme ve tırnak kesme işleminin de üniversite tıp fakültelerinin rutin işleri arasından çıkarılması gerekir.

Üniversiteler çoğu için hayal kırıklığı ile sonlanan bir süreç olmaktan çıkarılmalıdır

Üniversitelerimiz sayıca hızla çoğaldı. Bundan kimsenin rahatsız olması beklenilemez. Ancak sonuçta buralarda insan yetiştiriyorsunuz. Bir genci geriye dönüşü olmayan yola sokuyorsunuz. Eğer gerçek bir üniversite eğitiminden geçmeden onu hayatın içine bırakırsanız, aslında o kuşağı heba ediyorsunuz demektir. Görünürde Türkiye açmış olduğu bu üniversitelerin önemli bir kısmında epeyi bir kuşağı heba edeceğe benziyor. Eğer hiç yoktan iyidir diyorsanız iki şeyi anlamamışsınız demektir: Harcanan emek ile elde edilen ürün eşleşmemiştir; ikincisi de belirli bir yaşa kadar iyi eğitilmemiş insan dönüşü olmayan yola

Prof. Dr. Ali Demirsoy

sokulmuştur. Bugün sadece üç doktora yapmış öğretim üyesi bulunduran her yer lisans programı açabiliyor hatta yüksek lisans da yaptırabiliyor. Önceki yıllarda durum daha da kötüydü; öğretim üyesi olmadan lisans programları açılabiliyordu. Neyse ki çıkanlar iş bulamadığı için oluşturabilecekleri zarar sınırlı kalıyor.

Böyle bir sorunu Türkiye nasıl çözebilirdi ve nasıl çözmeli?

Aslında dünya üniversitelerini üne kavuşturan ve aranan üniversiteler arasına sokan ne gariptir ki para getiren mesleklerin dışındaki yetiştirdiği adamların yetkinliğidir. Bunlar: Dil bilimci, tarihçi, felsefeci, biyolog, kimyager, fizikçi, matematikçi, arkeolog, sosyolog vb (çoğumuzun övgüyle bahsettiği; ancak çocuğumuzu göndermekten kaçındığı) mesleklerdir. Türkiye'nin şu anda en çok gereksinme duyduğu araştırma alanlarıdır. Öncelikle bu alanlara çalışkan, zeki ve becerikli insanları yönlendirmeniz gerekir. Ama nasıl?

Bunun için üniversite giriş sınavlarında sıralamaya girmiş ilk 2000 öğrenciye, üniversitede okurken tüm giderlerini karşılama, daha sonra da yüksek lisans ve doktora programlarına kayıt olma ve bitirinceye kadar da yine giderlerini karşılama garantisi verilerek ve daha sonra da öğretim üyesi kadrosu verileceğinin güvencesi verilerek bu uyguluma ile öğretim üyesi açığı giderilmelidir.

Yurt dışı doktora bursları için son 20 yılda resmi olarak 20 milyar dolar ödendiği söyleniyor. Kaldı ki gidenlerin neredeyse yarısının dönmediğini biliyoruz. Bu para yurt içinde kalabilir. Böyle bir programdan sonra üniversiteler açılsaydı iyi olacaktı.

Evrensel bilime işbirliği ile daha kolay katılabiliriz

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Üniversiteler arası işbirliğinin ve özellikle de yurtdışındaki üniversitelerle yapılacak işbirliğinin büyük yararlar getireceği bilinmektedir. Ancak dünya bilimine damgasını vurmuş üniversitelerin birimleri ile işbirliğinin çok da kolay olmayacağı söylenebilir. Bunun olması için geleneksel uygulamanın dışında bir yol izlemek yararlı olur düşüncesindeyim. Türkiye iklim, arkeoloji ve yabanıl yaşam, doğa güzellikleri bakımından hala gözde bir ülkedir. Birçok kişi belirli bir süre bu ülkede –özellikle ailesi ile birlikte- zamanını geçirmek ister. Önemli kişileri bu yolla buraya çekmenin yolu bizim bu değerlerimizi sunmadan geçer.

Bunun için üniversite, bir insanı, gerektiğinde ailesi ile birlikte misafir edebileceği 30-40 kişilik misafirhane ya da lojman tipi tesisleri kurabilir. Örneğin Hacettepe'nin İnkum tesisleri ya da güneyde deniz kenarında bulunan Karst Araştırma Merkezi ya da Ankara Üniversitesinin Side'deki sosyal tesisleri, buna benzer onlarca yer bunun için iyi bir ortam olabilir. Gelen kişinin ailesi 3-6 ay buralarda kalır; bu yerlere bağlı olarak uygulama ve okullar kurulur; araştırma görevlilerimiz buralarda eğitilir ve işbirliği için önemli adımlar atılır. Çok cüzi bir yatırımla, bu yolla, önemli bilim adamlarını üniversitelerimize belirli bir sürü çekebilir, gençlerle tanıdık yapabiliriz.

Bilimsel gelişmede en önemli itici güçlerden biri, niteliği ne olursa olsun (gelişmiş olanlar tercih edilir) üniversiteler arasındaki ve bilim adamları arasındaki sıkı işbirliğidir.

ATAMA KRİTERLERİ (madde 33 ve uzman sorunu)

Her ne kadar atamalarda belirli kriterlere sadık kalınıyor görüntüsü veriliyorsa da yönetime yakın olanların dosyalarının tanıdıklar aracılığıyla

Prof. Dr. Ali Demirsoy

değerlendirilmesinden aşağı kalınmıyor. Doğrusunu isterseniz tarafsız ve gerçek atamaların sayısı tahminlerin ötesinden daha az görünmektedir. Avrupa'daki üniversitelerin bir kısmı, atamaları, özellikle birim başlarına yönetici olarak atanacak kişilerin seçimini, uluslararası jürilere havale etmektedir. Ahbap-dost ilişkisini en aza indirmektedir.

YÖK'ün ilk uygulamalarında, çok önemli bir madde vardı (bana göre YÖK'ün bu ülkeye yapmış olduğu çok nadir katkılardan biri buydu). Daha önce geleneksel olan asistanlığı araştırma görevlisi olarak tanımlamış ve bunu da iki ayrı gruba ayırmıştı. Birincisi 50'ci madde, diğeri 33'cü madde. 50'ci maddeden alınacaklar bilimsel konularda yazılı ve sözlü sınava giriyor, dil koşulu aranıyor ve atama bu değerlendirmeye göre yapılıyordu. Akademik yola devam etmek isteyenler 50'ci maddeden girmek zorundaydılar. Bunların kadroları sürekli değil, geçiciydi; bilimsel unvanlarını aldıklarında serbest bırakılıyor ya bulunduğu üniversiteye devam ediyor ya da kadrosuzluktan ya da tercih yoksunluğundan dolayı başka bir kuruma geçmek durumunda kalıyordu.

33'cü maddeye göre atananlarda, -ilk uygulamalarda- lisans diploması bile talep edilmiyor, herhangi bilimsel ve dil sınavından geçirilme zorunluluğu olmadan, üç öğretim üyesinin oluru ile atanabiliyordu. Bu kadro genellikle sürekli bir kadroydu ve atanacak kişilerden ya da görevine devam etmek isteyenlerden herhangi bir bilimsel rapor ya da yayın istenmiyordu. Görevleri, araştırmalara, eğitime yardımcı olma diye tanımlanmıştı. Atanma kriteri olarak bir beceri aranıyordu. Örneğin mezun olduğu branştaki bilgisinin dışında, güzel resim yapma, kalıp yapma, mulâj ustası olma, fotoğrafçı ustası olma ve buna benzer birçok beceri atanma için yeterliydi. Çünkü araştırmalarda ve eğitimde istenen o beceriydi. Bu uygulama, bilim adamlarının çalışmalarının bir anlamda profesyonel yardımcı çalışanlarla

Prof. Dr. Ali Demirsoy

yürütülmesini ve verimin yükselmesini sağlayacaktı. Son derece önemli ve yararlı bir kadro sistemiydi. Üniversitelerimiz bunu da bozmada gecikmedi, 33'den atananların (sınav olmadığı için ahbap ve tanıdık alındığı için) doktora yapma girişimlerine göz yumuldu. Eğitime ve çalışmalara katkısı çok sınırlı olan ya da hiç olmayan, yani işe alınırken tanımlanmış görevini yapmadan, oransal olarak bilimsel seçim süzgecinden geçmeyen yeni bir unvanlı kadro aramıza eklendi. Uygulamanın çarpıtıldığını gören YÖK, ilk olarak –atanacağı dalda- lisans diploması zorunluluğu getirdi; böylece bizim farklı bir beceriye sahip insan çalıştırma şansımızı ortadan kaldırıldı. Daha sonra 33 atamalarında bilim ve dil sınavı, kadrosunu devam ettirebilmesi için de bilimsel yayın zorunluluğu getirildi ve fiili olarak bu kadronun amacı doğrultusunda kullanılması ortadan kalktı.

Uzmanlık: Araştırıcıların en büyük gereksinme duyduğu kadro, yetenekli, bilgili, becerikli, girişken, çalışkan ve iş bitirir insanların yer alacağı uzmanlık kadrolarıydı. Bir araştırmanın en hızlı ve hatasız sürdürülmesi uzmanların yetkinliğine bağlıdır (bağlıydı). Uzman girenlerin de yüksek lisan ve doktora yapmasına göz yumuldu. Hem 33'tekiler hem de uzmanlar, kendi doktora çalışmalarından vakit bularak esas görevleri olan araştırmalara yardım etme ve bilfiil yürütme işlevini aksattıkları için gerekli verim hiçbir zaman alınamadı. Üniversite yönetimleri oy edinme niyeti ile tahribatı daha da artıracak yolları denemeden kaçınmamaya başladılar. Atanmak için kadro peşine düşen akademisyenlere hoş görünmek için uzmanlık kadrolarını maliyeye geri verip doçentlik ve profesörlük kadroları aldılar; kalan birkaçını da üniversitenin idari kadrosundakilere peşkeş çektiler; bilmem ne adı altında uzman atadılar ve sonuçta –norm kadro planına da uymayan üniversitelerin koridorları profesörlerle dolup taşmaya başladı. Alt kadro olmadığı için bilfiil

Prof. Dr. Ali Demirsoy

çalışmayan, sadece ders verip, doktora öğrencilerinin çalışmalarına adını koyan bir zümre türedi. Üniversiteler bu iki kadroyu yeniden özgün tanımına getirerek, olması gereken düzenlemeleri yapmalıdır.

DOÇENTLİK SINAVLARINI DÜZENE KOYMA

Geçmişte, 1982 yılına kadar, tüm aksaklıklarına karşın, yine de doçentlik sınavları en ciddi aşamaydı. Bir defa, kişi en az 4-5 yıl alan bir doçentlik tezi hazırlamak zorundaydı. Bu tez de bir konuyu derli toplu inceleyen bir çalışma oluyordu. YÖK'ün kurulması ile doçentliklere başvuru, makalelerle yapılmaya başlandı ve tez tarihe karıştı. Çünkü tezler gerçekte bu ülkenin bir sorununu ayrıntılarıyla çözmeye yönelikti. Ayrıca tezin Türkçe sunulması ve Türkçe yazım kurallarına uygun olması, yabancı sözcüklerden arınarak karşılığının Türkçe bulunması gibi bir zorunluluk da getiriyordu. Açıkça Türk dilinin bilim dili olması için bir çeşit araştırıcılar zorlanıyordu. Bu kültürel sömürü düzeni kuranlarının işine gelmedi; çünkü dünyada 220 milyon Türkçe konuşan insana bu yolla ulaşmanın kapıları aralanabilirdi. Türk dilindeki bu bilimsel atılım, işbirlikçileri aracılığıyla, bilimsel yükseltme ve atama (Yard. Doç. dr.; Doç, Prof Dr ve TÜBA üyesi olma) dili, yabancı dilde yazılmış yayınlara daha fazla puan hatta para vermek suretiyle teşvik edilirse önlenebilirdi. Öyle de oldu. Bazı üniversitelerimizde kendi ana dilinde hemen hemen hiçbir yayın yapılmamaya başlandı ve öyle de sürmektedir.

Üniversiteler Arası Kurulun en ciddi işi olduğunu düşündüğümüz doçentlik sınavları da resmen bir orta oyununu dönüştü. Anlamadığımız konularda jüri üyeliğine seçiliyoruz. İtiraz ettiğimizde, adam bulamıyoruz bu nedenle bu aksaklıklar oluyor deniyor.

Ek derse, yayın puanına, sayteyşın indekse kilitlenmiş öğretim

Prof. Dr. Ali Demirsoy

elemanları belki bu yolla saygınlıklarını kazanabilirler diye, olur olmaz jürilere adlarını yazdırdılar ya da yazılmışsa ses çıkarmadılar. Büyük edalarla jürilere katılarak karar verdiler. Hâlbuki bilmediği bir konuda, zorunlu neden olmadığı ve jüride beşinci kişiyi beklenmeyen bir durumda tamamlamak durumuna düşmediği sürece –boy göstermek o kişiye değer katmaz; sadece komplekslerini sanal olarak gidermeye yarar. Bir konuda uzman olmanın saygınlığını belli ki idrak etmiş değiller…

Bir insanın doktorada ve doçentlikte başvurduğu ana ve alt konular bellidir ve kayıtlara geçmiştir. Üniversiteler Arası Kurul, ilgili dekanlıklar aracılığıyla üyelerin yetkin ve yetkili olduğu ana bilim dalı ve alt birimlerine ilişkin bir veri tabanı hazırlar ve jüri seçimini de bu yetkin kişiler arasından rastgele olarak seçer. Bilmediği bir konuda karar verme yetkisi kazandırılan öğretim üyeleri herhalde bizim ülkemizde bulunuyor.

Aslında şu andaki doçentlik sınav yönetmeliği de aslında başka komedi. Deniyor ki, doçentliğe başvurabilmek için hakemli dergilerde ve yabancı dilde asgari şu kadar sayıda yayın yapmalıdır ve bu yayınların anahtar kelimelerinin içinde başvurduğu alan ile ilgili ibare olmalıdır.

Bu kadar değer verdiğiniz yabancı dil ve yabancı ülke dergilerinin hakemlerine inanmıyor musunuz ki, bir de sizin sere serpe seçtiğiniz –çoğu güya meslekten ve alandan- jüri üyelerine inceleterek karar verdiriyorsunuz? Puan ve para verdiğiniz bu dergilerin hakemleri açıkça bizim her şeye maydanoz jüri üyelerimizden daha yetkin olmalı; bu nedenle bunların tekrar masaya yatırılması söz konusu olmamalı; yani bu yayınları asgari koşulu sağlamak koşuluyla sunan herkes doçentlik unvanını almalı. Ancak üniversiteler atama yaparken kendi ölçütünü ayrıca koyabilmeli.

Ya da bir adayı yaptığı tüm bilimsel faaliyetlerinden dolayı düzgün bir

Prof. Dr. Ali Demirsoy

jüride değerlendirir ona bilime, eğitime ve ülkesine yaptığı katkılardan dolayı uygun unvanı verdirirsiniz. Burada ülkesine ve ülkesinin diline, kültürüne, bilim dünyasına yaptığı katkıya da önemli yer ayırırsınız; hatta bunun için asgari bir ölçüt de getirebilirsiniz. O zaman Türkiye en az bu açıdan kendi modelini geliştirmiş olacaktır. Böyle bir yapılanmada TÜBA'nın terkibi önemli ölçüde değişecektir.

Ancak bu değerlendirmeyi yapabilmek için öncelikle kendini bilen, yansız, bilim ahlakına sahip, telefonlarla ayarlanmaya gelmeyen, yandaşlıktan kurtulmuş jüri üyelerine sahip olmak gerekir. Aslında Türkiye'nin akademik en büyük çıkmazı bu son paragraftaki olumsuzluklardır.

ÜNİVERSİTELER KURULURKEN VE GELİŞTİRİLİRKEN İZLENCEK YOL

Türkiye'de birkaç üniversitenin tercih edilir olduğu açık bir gerçektir. Çünkü neredeyse yarım yüzyıl belirli bir akademik geleneği kısmen de olsa geliştirmişlerdir diyebiliriz. Türkiye bu üniversiteleri güçlendirip daha sonra bunların yönetiminde ya da parçalayarak yeni üniversiteler açmış olsaydı, kazanılmış akademik gelenek yeni üniversitelere taşınmış olacaktı.

Şu andaki uygulamaya bakıyoruz, akademik gelenekten bile gelmeyen kişiler yönetici olarak atanıyor ve üniversite kuruldu diyoruz. Bu, kısa vadede olsa olsa kendimizi aldatma olabilir.

Gerçek akademik tezgâhtan geçmiş genç akademik personeli yeni üniversitelere atasanız bile, gözü hep gelişmiş olan üniversitelerde ya da coğrafik olarak daha güzel bir yerde kurulmuş olan üniversitelerde oluyor; fırsatını bulunca da kaçıyor. Kaçış nedenlerinin başında da tutucu

Prof. Dr. Ali Demirsoy

halk baskısı, üniversitedeki siyasi, dinsel ve aşiret yapılanmaları oluyor. Şu anda özellikle doğu ve güneydoğudaki üniversitelerin bir kısmında bu yapıyı aynen görebilirsiniz. Geriye çoğunluk o yörenin akrabalık ilişkileri güçlü, ya da öğretim üyeliğinin yanı sıra dışarıda ticari tezgâhı olan ya da bir siyasi akıma, aşirete ve cemaate mensup insanlar kalıyor. Üniversiteleri bunlar yönlendirmeye başlıyor. Siyasiler özellikle atamalarda yandaş politikası gütmeye de başlayınca, düzeltebilirsen düzelt…

Nitelikli insanı tutamayınca, uzun süreli plan da yapamıyorsunuz. Örneğin çok yararlı olacağına inandığınız bir lisans programı, enstitü ya da merkez açıyorsunuz; o anda elinizde bulunan öğretim elemanlarını büyük bir beklenti ile buralara yönlendiriyorsunuz; aradan birkaç sene geçiyor bir de bakıyorsunuz ki kurduğunuz birimin kapısını açacak adam kalmamış. Bu sefer kapanmasın diye hemen hemen konu ile ilgisi olmayan mesleklerden (yandaşlık ve ahbaplığı da katarak), çoğunlukla da çalıştığı kurum ile sorunlar yaşamış ya da her hangi bir yere kapağı atamamış olanlardan atama yapılarak, terazi-dirhem misali ucube bir kurum üniversite bütçesine eklenmiş oluyor.

Bir üniversitenin her bilim dalında yetkin olması özlenen bir husustur. Durum öyle midir? En gelişmiş ülkelerin en gelişmiş üniversitelerinde bile durumun böyle olmadığı bilinmektedir. Gerçi bir üniversitenin egemen olduğu bilim dallarının sayısı oranında övündüğü ya da takdir edildiği bilinmektedir. Ancak kaynakları sınırlı olan ülkelerin üniversite açarken ve açmış olduğu üniversiteleri desteklerken belirli bir özelleşmeye ya da uzmanlaşmaya yönelmesini beklemesi en az ekonominin bir gereğidir. Bir alandaki uzmanlığı en fazla birkaç üniversiteye paylaştırırsanız elde edilecek verim daha yüksek olacaktır. Çünkü bilimsel buluşların ancak belirli bir yatırım ve bilimsel bilgi birikiminden sonra olabileceği defalarca

Prof. Dr. Ali Demirsoy

kanıtlanmıştır.

Bu açıdan baktığımızda Türkiye'nin karnesi çok da parlak gözükmemektedir. Son on yıl içinde açılan neredeyse 100 üniversite, görünürde bölgenin ve ülkenin sorununa ışık tutacak yapılanmalardan yoksundur. Yeni kurulan bu üniversitelerin bir ile kaynak aktarma ve öğrencileri bulunduğu yerde ikame ettirmenin ötesinde çok önemli bir beklentisi görünmüyor.

Ülkemizin bölgelere göre çok derinleşmiş önemli sorunları bulunmaktadır. Üniversiteler kurulurken, kendi bölgesinde yüz yüze geleceği sorunları çözebilecek birimleri öncelikle kurması ve bunlara destek olacak birimleri de yan programlar olarak (ileride olanak bulunduğunda ve belirli bir yere gelindiğinde güçlendirmek üzere) yapılandırmalıdırlar. Van'da ya da Siirt'e Fransız ya da İngiliz Kültürü lisans öğrencisi almanın çok da akıllıca olmayacağını söyleyebiliriz. Ama öyle…

İşe araştırma görevlilerinin doğru seçimiyle başlayabiliriz

Geçmişte durum çok daha kötüydü. Gözcünün kızını kulak burun boğazcı, kulak burun boğazcının oğlunu gözcü alıyordu. Tam bir dost-ahbap sistemi kurulmuştu. Üniversiteler çoğalınca bu yazıyı yazan akademisyenin de kendi çapında zorlaması ve katkılarıyla araştırma görevlilerinin alınmasında biraz daha objektif olan bir sınav sistemine (ALES) geçildi. Ancak yeterli olmadığı biliniyor.

Türkiye üniversiteleri araştırma görevlisi alınımında (yani yüksek lisans ve doktora programına başlayanlara) ve kadroyu atanmalarında (yani ücret ödeneceklerde) şu yolu izlemelidir: Üniversiteler her yıl ya da her 6 ayda bir, hangi alanda kaç tane yüksek lisans, doktora öğrencisi ve

Prof. Dr. Ali Demirsoy

ücretli araştırma görevlisi açacağını, merkezi sınav birimine bildirir ve ilan edilir. Öğrenciler herkese aynı uygulanan kapsamlı bir mesleki sınav ile dil sınavına tabii tutulur. Gerekirse belgeli olmak kaydıyla bazı beceri ve yetenekleri için (örneğin lisanslı sporcu olma, belgeli müzik aleti çalma yeteneği olma buna benzer birçok özellik) mesleki başarının aslını büyük ölçüde saptırmayacak puanlar eklenebilir. Kişilere edindiği puana göre aynen üniversite giriş sınavlarında olduğu gibi, en çok istenen üniversiteden en az tercih edilen yere göre bir düzenlemeyi göz önüne alarak başvuru hakkı tanınır. En başarılı öğrencinin hiçbir etki olmadan en çok tercih edilen bir üniversitenin programına kayıt yapması sağlanır. İnsan etkisi sıfırlanır. Ancak, üniversite bu giren öğrenciler için bir ya da 1.5 yıl sonra –aldığı dersler, tutum, davranış ve diğer objektif esaslara göre yapılmış- bir değerlendirmeden sonra, öğrencinin itiraz için yasal başvurusu saklı kalmak kaydıyla- üniversitesinde kalıp kalamayacağına ilişkin rapor düzenler.

Her üniversitede görülen ortak sorunlar var. Bunlar çoğumuz tarafından bilinen, çözümü, kural olarak para isteyen ya da fedakârlık isteyen sorunlardır:

Öğrencilerle ilgili bazı sorunlar

- Laboratuar yetersizlikleri
- Akademik personel yetersizliği
- Bursların azlığı ve yetersizliği
- Harçların yüksekliği
- Yerleşkelere ulaşım zorlukları

Prof. Dr. Ali Demirsoy

- Tartışma eksikliği ve çeşitli gruplar arasında sürtüşmeler
- Staj olanaklarının yetersizliği ve çoğunun ciddi yapılmaması
- Yurt sorunları
- Öğrencilerin örgütlenme sorunları
- Beslenme sorunları

Öğretim elemanları ile ilgili sorunlar

- Üniversitelerin yönetim sorunları
- Araştırma fonu sorunu
- Döner sermaye sorunları
- Yayın kalitesi sorunu
- Altyapı sorunu
- Nitelikli öğrenci bulma sorunu
- Yüksek lisans, doktora eğitimi ve sorunları
- Bilgiye erişim sorunu
- İletişim ve haberleşme sorunu
- Kongrelere ve sempozyumlara katılma ve bunları düzenleme sorunu
- Yabancı dil sorunu
- Öğretim üyelerinin özlük hakları sorunu
- Öğretim elemanlarının örgütlenme sorunu

Öğrenci ve genç akademisyenler için ilk olarak ne yapmalıyız?

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Üniversiteye başlayan öğrencilere, ilk aşamada bilgi akışını güçlendirme ve onu yazılı belgeler halinde kullanabilme için 1-2 ay içinde yoğun olarak aşağıdaki hususlarda eğitmeliyiz:

1. Hızlı daktilo (klavye kullanımını) öğretme
2. İnternet kullanımını ayrıntılı öğrenme
3. Bilgisayarda Word, PowerPoint, Photoshop, Exel ve bir çizim programını yeterli derecede kullanmayı öğretme
4. Kütüphane kullanmayı ve kaynak taramasını ayrıntısı ile öğretme
5. Bilimsel yazım kurallarını (referans verme, kaynakça yazma ve benzer hususları) öğretme.

Akademik hayata başlayanlara yukarıdakilere ilaveten

1. Ücretli ya da ücretsiz olarak yabancı dilde rahat konuşacak derecede lisan pratiği yaptırma. Çoğumuz pratik lisan bilgimizin azlığından dolayı yeterince dünyaya açılamıyoruz.
2. Tercüme (çeviri) tekniklerini öğretme; kitap, proje ve tez yazma teknikleri konusunda bilgilendirme. Bu eğitim, Türkçe kitapların yazımını teşvik edecektir.
3. Çalışma alanına göre, fotoğrafçılık, görüntüleme teknikleri; Arapça, Farsça, Osmanlıca belgeleri okuyacak derecede ayrıca kurslar düzenleme. Yaklaşık 30 ülkenin geçmiş arşivinin saklandığı ülkemizde birçok alanda önemli ve doğru sonuçlara ulaşılması için kaçınılmaz bir anahtar olacaktır.

ÜNİVERSİTEDE ENVANTER ÇIKARMA VE RANDIMANLI KULLANMA

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Projelerden ve araştırmalardan sorumlu rektör yardımcılığı, üniversitenin bünyesinde bulunun tüm alet ve cihazların modeli, teknik özellikleri, işlerlik durumu, çalışmıyorsa nedeni, o andaki sorumlusu ve aletin kullanımı ile yoğunluk tespitini içeren bir veri tabanı hazırlayıp; kendisine bağlı bir büroda 24 saat izlemelidir. Cihaz ve aletlerin rutin aylık kullanımı ile ilgi bir çalışma takvimi ile birlikte üniversitedeki aletlerin en randımanlı şekilde kullanımını sağlayacak ve kaynak israfını önleyecektir. Yapılacak bir tespitte ne kadar alet ve cihazın boşta yattığı anlaşılacaktır. Üniversitelerdeki aletlerin çoğu bir doktora ya da bir proje için kullanıldıktan sonra bir kenara atılır ve tekrar kullanılmaya kalkışıldığında da ya yedek parçası çok pahalanmıştır ya da satıştan kalkmıştır. Bu nedenle çoğu üniversite adeta bir alet mezarlığıdır. Bunun için sadece bir çalışma takvimi yapma alet başına alınan verimi katlarınca artıracaktır.

En doğrusu da merkezi laboratuarlar kurarak, sorumlu ve yetkili uzmanların denetiminde geniş kitleye hizmet götürmeyi sağlamadır. Birkaç üniversitede bu sistemin çok başarılı şekilde yürütüldüğüne tanık olduk.

Benzer şekilde üniversite hocalarının odalarındaki, evlerindeki (ya da bölümlerdeki) kitap, makale, tez ve benzer dokümanlar da merkezi kütüphanenin döküm listesine bağlanarak; bu kaynakların da –ilgili kişinin izniyle- kullanılması şansı yaratılmalıdır.

GELECEK İÇİN AKADEMİK PERSONEL PLANLAMASI

Bilimsel ciddi üretimlerin belirli bir kadronun aynı zamanda birlikte çalışmasıyla ortaya çıktığını biliyoruz. Bunu sağlayamayanların ülke içinde ve ülke dışındaki üniversiteler ve enstitüler ile işbirliğine girdiğini

Prof. Dr. Ali Demirsoy

görüyoruz. Ancak, uluslararası saygın bir merkez haline gelmek istiyorsanız, o konunun alt yapısından uygulanmasına kadar çeşitli disiplinlerden belirli yetkin bir kadroyu yetiştirmeniz ya da bulmanız gerekir.

Bu nedenle bir üniversite önündeki onlarca yılın planını hazırlayıp, hangi yılda neyi yapacağını ve bunun için hangi niteliklerde ne kadar öğretim elamanı ya da araştırıcı yetiştirmesi gerektiğini hesaplayıp, buna göre yurt içi ve yurt dışı yüksek lisan ve doktora öğrencileri yetiştirmek suretiyle bilimsel kritik kütleye ulaşmaya çalışmalıdır. Bugün üniversitelerdeki durum şöyledir: YÖK izniyle gelen bir hediye paketi (serbest bırakılan ya da yeniden verilen kadrolar) birkaç güne kalmadan, en çok ağlayanlar ve dilenenler başta olmak üzere adeta talan edilir. Gerekçesi de özlük haklarının ihlal edilmemesi olarak kayda geçer… Hatta belirli bir alandaki kadroların başka bir alanda yığılmış olan akademik personelin özlük haklarını geciktirmemek için kaydırıldığını bu nedenle de üniversitelerde bazı bölüm ve fakültelerin bir ur şeklinde şiştiğine tanık oluyoruz. Bu urlaşmanın önüne geçmenin yolu, belki öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısına ve çıkan yayın sayısına endekslenmesi olabilir.

ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNİ TİCARİ OLMAKTAN ÇIKARMAMIZ GEREKİR

Üniversitelerin önemli bir kısmında yetkin ve yeterli bir kadro olmamasına karşın, normal lisan eğitiminin yanı sıra, ciddi yapıldığına ilişkin kuşkuların da olduğu, ikinci eğitim, gece eğitimi, yaz eğitimi gibi, ek derse endekslenmiş bir eğitim sistemi gündemdedir. Hocaların bırakın bilimsel araştırmaları izlemeyi, kendilerini geliştirmeye, gazete okuyacak zamanları bile bulunmamaktadır. Bununla yetinmeyen birçok öğretim

Prof. Dr. Ali Demirsoy

üyesi, dünyadaki ünlü üniversitelerin ders listesinde bile bulunmayan çok özelleşmiş yüksek lisan ve doktora dersleri açarak, gelirlerini biraz daha artırma peşindedirler. Kural olarak her yüksek lisan ve doktora öğrencisi ilk olarak danışman hocasının derslerini tümüyle alır. Çoğunlukla bir hoca bir öğrenci olarak ek ders listelerinde görülür. Doğal olarak bu durumlarda ders ya hiç yapılmaz ya da öğrenciye birkaç makale okuması önerilir ya da bir hoca işi ciddiye alarak bir sömestre boyunca bir öğrenciyi önüne alarak ders anlatır. Yetişmiş olduğu varsayılan öğretim üyesinin zamanı yeterince ürüne dönüştürülemeden bu şekilde heba olur. Yüksek lisans derslerinin kesinlikle mantıklı bir sisteme bağlanması gerekir. Birden çok üniversiteyi bulunduran şehirlerde aynı konudaki yüksel lisan ve doktora dersleri en yetkin kadrosu olan üniversiteler arasında paylaştırılmak suretiyle hem zamandan hem de giderlerden önemli ölçüde tasarruf edilmesi sağlanabilir. Ayrıca derslerin daha ciddi yapılması bu yolla sağlanabilir.

Birçok lisan eğitiminde öğrenci yoğunluğundan dolayı hoca, zamanının çoğunu ara sınav ve final sınavı kâğıtlarını okumayla geçirir. Test tekniği ile yapılan sınavlarda, dershanelerin çıkış yerine konan basit bir optik okuyucu ile sınav kâğıtları bizzat öğrenci tarafından derslikten çıkarken okutulur ve aynı anda varsa yüzdesi ile öğrenci işlerinin kayıtlarına girmiş olur. Böylece öğrencinin yalvarma yakarma, araya adam koyma gibi subjektif değerlendirmeler de son bulur.

ÜNİVERSİTE, ÜNİVERSİTEYE GİRİŞLERDE VE EĞİTİMDEKİ UZATMA SORUNUNA DA ÇÖZÜM BULMAK DURUMUNDA

Türkiye’nin ilk birkaç sorunundan biri öğrencilerin gerek orta eğitimde gerekse yüksek öğretimde iyi okullarda okutulması için harcanan büyük

Prof. Dr. Ali Demirsoy

meblağlar ve verilen büyük emeklerdir. Doğan çocuk anaokulundan neredeyse ölünceye kadar olgunlaşmayı ve bilgiyi artıran (içselleştiren) değil, sadece ve sadece belirli bir puan tutturarak bir yerleri kazanma paranoyasına kapılmış durumdadır. Ne çocuğun ne ailenin ne çevrenin huzuru kalmamıştır; en neşeli durumlarında bile düşüncelerinin arka planında çocukların sınav derdi bulunur. Dershane ticareti Türkiye'nin belki de en büyük sektörü olmuştur; ailelerin mali olarak belini bükmüştür. Yitirilen zaman ve emek de cabası…

Üniversite giriş sınavları belirli bir süre bu soruna çözüm gibi gözüktü. En azından doğru ve tarafsız yapılması –yeterli olmasa bile- toplumunda güven oluşturduğu için fazla ses çıkaran olmadı. Ancak gelen öğrenci kitlesinin artması, parasal giderlerin ağırlaşması ve haklı ya da haksız sınav sistemine düşen gölgeler, bu işin bundan böyle pek de sağlıklı yürümeyeceği kuşkusunu doğurmuştur.

Bu durumda üniversitelere büyük bir sorumluluk daha yüklenmelidir. Orta eğitimi tamamlayan öğrenciler, isteklerine göre, üniversitelerde bir zamanlar başarıyla yürütülen FKB (Fizik, Kimya, Biyoloji), FKM (Fizik, Kimya, Matematik), Sosyal bilimler, Güzel Sanatlar, Dil bilimleri gibi sayısı 10'u geçmeyen bilim alanlarına sınavsız kayıtlarını yaptırabilmeli ve o alanda üniversite hocalarından ya da eğiticiler tarafından ön hazırlık adı altında çok yoğun bir eğitime sokulup, sene sonunda merkezi sınavla başarısına göre okuduğu konu ile ilgili tercih ettiği fakültelere kaydını yaptırabilmeli; başaramayanlar ise ya tekrarlayabilmeli ya da üniversite dışında bırakılmalıdır. Böyle bir uygulama, orta eğitimdeki okullar arasında çok belirgin olan eğitim kalitesi farkını, en az düzeye indirerek, herkesin aynı anda yarışmaya girebilmesini sağlaması bakımından adil bir sistem de olacaktır.

Üniversiteler, alanlar bakımından benzer ders içeriği izleyerek, bir

Prof. Dr. Ali Demirsoy

üniversitenin okul öncesinden mezun olmuş bir öğrenciye başka bir üniversitenin aynı alandaki bir programına da başvurma hakkı verilebilir.

Böyle bir uygulama öğrencilerin asıl mesleklerinin (lisans) eğitimine başlarken çok güçlendirilmiş bir alt yapıyla başlaması sağlanacağı için, başarı oranı da yükseltilmiş olacaktır.

Böylece velilerin senede bir rakama göre 20 milyar dolar bir rakama göre daha fazla ödediği para yanlarında kaldığı gibi, her aşamada paranoya haline dönüşmüş sınav gerginliği de önemli ölçüde giderilmiş olacaktır.

Af ve uzatmalar: Üniversiteleri rahatsız eden diğer bir uygulama ise, öğrencilerin zamanında üniversiteyi bitirememe durumunda yaşanılan gerginlikler ve siyasi iktidarların çoğunluğu taviz biçiminde gelişen af uygulamalarıdır. Yıllarca önce okuyan öğrenci karşınıza geliyor ve okuduğum günün bilgilerinden beni sınav yapın diyor. Müfredat değişmiş, hoca değişmiş, bulabilirsen bul. Sonunda çoğumuz *bizden bulmasın deyip*, diplomasını veriyoruz.

Üniversitelerde (1960'lı yıllarda olduğu gibi) sonsuz süre ile okuma hakkı verilebilir. Ancak 4 ya da 5 ya da 6 yıllık okullarda, bu sürenin uzatılması durumunda her sene bir önceki senenin iki katı kadar harç (yani katlanarak) alınarak kişiye bitirmeye zorlatılabilir. Okuduğu yıl ne olursa olsun, en son müfredattan sorumlu tutulur.

Prof. Dr. Ali Demirsoy

SON YORUM

Hangi yasayı yaparsanız yapın, hangi uygulamayı yaparsanız yapın, yine de bütün bunların doğru işlemesi, akademik bilince ve bilimsel ahlaka sahip insanların bu sistemin içerisinde yer alması; denetimin dıştan beklenilmemesi ya da zorlayıcı kurallarla yapılmaması, öz

denetimin ön plana çıkarılması gerekmektedir. Üniversiteler diğer kurumların hepsinden farklı olarak kendi kusurlarını kendi kurallarıyla gideren, gerek duyduğu kişileri kendi bünyesinde yetiştiren ve en önemlisi denetimini kendi iç mekanizması ile yapabilen, yani kendi kendini yaratabilme gücü olan kurumlardır.

Bütün bunlara baktığımızda, bir yerlerden aynen kopya edilmiş modellerle değil, bir yüzüyle kendi iç dinamiklerimize uygun diğer yüzüyle evrensel bilimle aynı kuralları paylaşan yeni bir model oluşturmak zorundayız. Bu kadar tekrardan sonra doğruyu bulacağımızı umuyorum. Yeter ki, üniversite anlayışını öğrenmiş, geçmişin korkularından, katı kurallara bağlanmış düşüncelerden ve bir yerlerdeki uygulamaya hayranlık besleyen taklitçilerden arınmış olarak bir araya gelelim.

Bunu gençlerimizin başaracağına inanıyorum…

Kaynaklar (alıntıların kaynakçaları)

Gasset,Y.Ortega;"Üniversitenin Misyonu" ,Çev: Bülent Üçpınar,Birleşik Yayıncılık,Ocak 1997, İstanbul.

Günay, Durmuş., "" tmmob, Makina Mühendisleri Odası V. Ulusal Makina Mühendisliği ve Eğitimi Sempozyumu, 7-8 Kasım 2003, YTÜ,Yıldız-İstanbul, Bildiriler Kitabı, MMO Yayın No: E/2003/341, Sayfa:117-134.

Tekeli, İlhan; "Eğitim Üzerine Düşünmek

Günay, Durmuş., "Üniversitenin Neliği, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği", First International Kongress on University Education, Perspectives on University Education in the 21st Century, May 27-29, 2004, Fatih Üniversitesi, İstanbul.

Günay, Durmuş; "Bilimin Matematiksel (Olan) Temeli", İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları,313-323, 1.Ulusal Mantık, Matematik ve Felsefe Sempozyumu, Eylül,2003, Çanakkale.

Ataünal, Aydoğan; "Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler",, MEB, Yükseköğretim Genel Müdürlüğü, Eylül 1993, Ankara.

Çeçen, Kazım; "İstanbul Teknik Üniversitesi'nin Kısa Tarihçesi", Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi, Yayın No:7, 1990, İstanbul.

Sakaoğlu,Necdet; "Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi",İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 33 Eğitim 2, Mart 2003, İstanbul

Günay, D.,Aydemir.A.,''Üniversitenin Anlamı ve Türkiye Üniversitelerinin Durumu", tmmob, Makina Mühendisleri odası, Ulusal Makina Mühendisliği ve Eğitimi Sempozyumu, Rapor ve Bildiriler Kitabı, Yayın no 201, s.105-118, 16-17 Ekim 1997, İstanbul

TÜSİAD, Türkiyede ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji, Yayın No. TÜSİAD/94.6-167, 1994, Haziran 1994, İstanbul.

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Sayın Kardeşim

Kronik tartışmaya dönüşmüş üniversite sorununa, bir de 46 yıllık bir öğretim üyesinin penceresinden bakmaya ne dersiniz? Türkiye geleceği açısından bu kurumu yeniden ele almalı, taklitçi modellerden arandırarak, dogmaya ve siyasete bulaştırmadan, bir yüzüyle ülke gerçeklerine diğer yüzüyle evrensel bilime dönük yeni bir Türk tipi üniversite oluşturmaya girişmelidir. İpuçlarını merak ederseniz bu yazıyı okumanızı öneririm…

►Önemli not: Akademik yaşama yeni başlayanların ve üniversitede yönetici olmaya niyetli olanların bu yazıyı özellikle başından sonuna kadar dikkatle okumalarını sadece önermiyorum; ayrıca rica da ediyorum.

►Önümüzdeki günlerde "*Geleceğin üniversitelerinde özdenetim*" adlı ikinci bir yazı alacaksınız.

►Bu vesile ile ne yazık ki resmi olarak gereği gibi kutlanmayan Cumhuriyet Bayramımızı ve önümüzdeki günlerde yerine getireceğiniz Kurban Bayramınızı kutluyorum. Bu yazı YÖK'ün kuruluşu olan 6 Kasım nedeniyle kaleme alınmıştır.

Sevgilerimle

Prof. Dr. Ali Demirsoy